

Paardenkoopers-, pikeurs-, en hoefsmits-zakboek ... / Uit het Engelsch vertaald, en met de bijvoegsels van de Hoogduitsche uitgaaven vermeerderd.

Contributors

Burdon, William

Publication/Creation

Amsterdam : J.S. van Esveldt-Holtrop, 1807.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/db7a5suu>

License and attribution

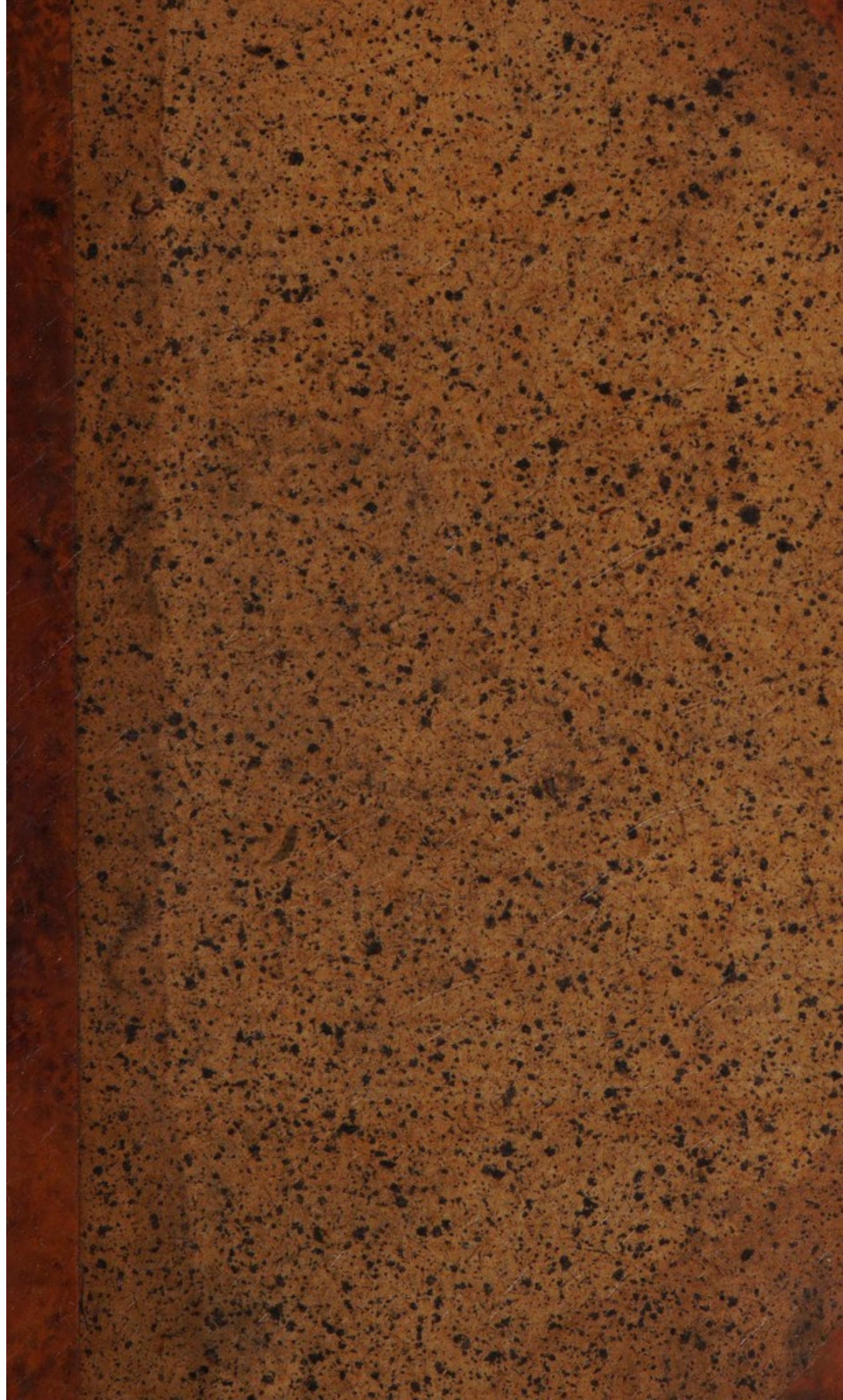
This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

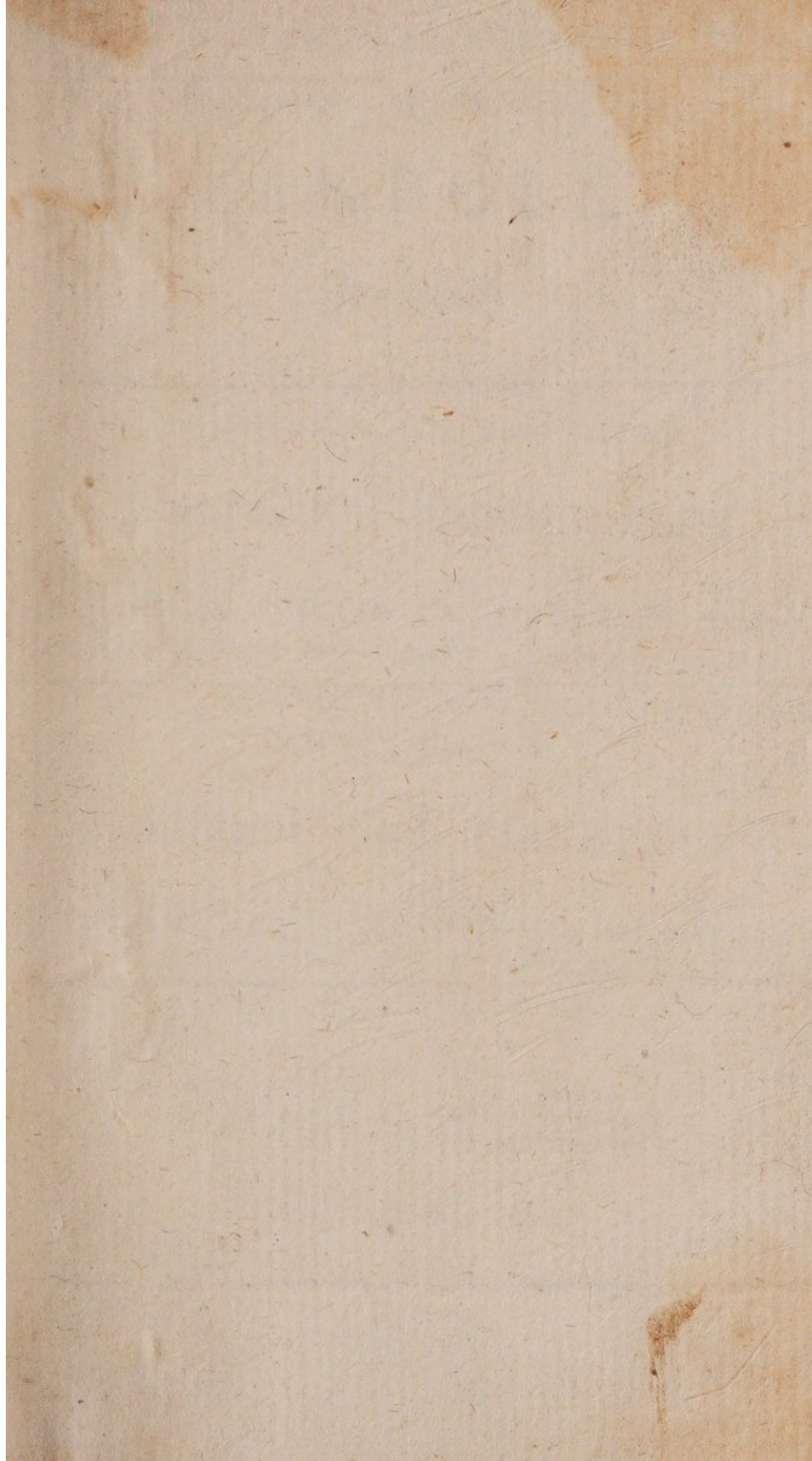
117. D. 50

16160/A

M. xx

18/6

By William Burdon

42600
PAARDENKOOPEURS-
PIKEURS- EN HOEFSMITS-
ZAKBOEK,

AANWYZENDE

HOEDANIG ZIJNE PAARDEN OP REIS TE
BEHANDELEN, EN VAN WELKE

GENEES- EN HULPMIDDELEN

ZICH, IN ZIEKTEN EN TOEVALLLEN DER-
ZELVEN, MET HET BESTE GEVOLG, TE BE-
DIENEN, EN WAT IN ACHT GENOMEN MOET
WORDEN BIJ HET

KOOPEN VAN PAARDEN.

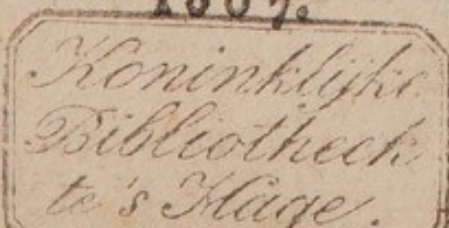
UIT HET ENGELSCH VERTAALD, EN MET
DE BIJVOEGSELS VAN DE HOOGDUITSCHKE
UITGAAVEN VERMEERDERD.

MET PLAATEN. — DERDE DRUK.

AMSTERDAM

bij J. S. Van Esveldt - Holtrop,

1807.

BERICHT.

De voorschriften, in dit werkje voorkomende, zijn geenszins ter loops gegeven; maar door menigvuldige proeven van de beste uitwerking bevonden.

'Er is veel over de geneeskunde der paarden geschreeven; maar meerendeels te wijdloopig. Men acht een werkje als dit, diensvolgens, allernoodzaaklijkst, vooräl op reis.

Hoe klein het ook zij, zal egter een ieder daaruit kunnen leeren:

1. Welken weg men, als den besten, moete inslaan, om een paard dat kreupel geworden is, weér te geneezen.

2. Welke geneesmiddelen men moete gebruiken, als het ziek geworden is.

3. Hoe men zich bij de behandeling zelf moete gedragen, en zig voor de bedriegerijen van onkundige lieden wagten.

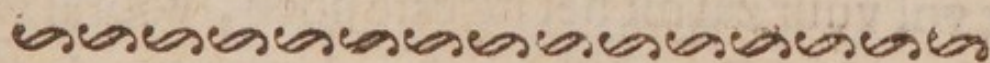
Met één woord, met behulp van dit onderrigt zal een ieder in staat zijn, om te kunnen voorkomen, dat zijn rijknecht of paardenmeester, door geene ongeschikte middelen, en door de eene ziekte voor de andere te nemen, zijn paard benadeele.

De recepten zijn in klein getal, eenvouwig en onkostbaar; uitgezonderd ééne papping; en alles is zó ingerigt, dat men veele kosten en niet minder moeite spaart; wijl de beste middelen, die ook het gemaklijkst te bekomen zijn, en het spoedigst werking doen, aangewezen worden; kunnende men zig tevens verzekerd houden, dat dezelve nooit naarlaaten te geneezen, waar het gebrek geneesbaar zij, zoo als eene meer dan dertigjarige ondervinding bevestigd heeft.

Niemand, derhalven, die op zijn paard eenige waarde stelt, behoore ooit zonder dit Zakboek uitterijden, veel minder nog op reis te gaan.

PAARDENKOOPEURS-
PIKEURS- EN HOEFSMIDS-
ZAKBOEK.

Onderzoek, eer gij koopt.

Wanneer gij één paard wilt koopen, moet gij den koop niet sluiten, voor dat gij het bereden hebt; want hoe fraai en wel gevormd het mag weezen, kan het schuw of aan struikelen onderhevig zijn.

Hoe ontdekt men best of het struikelt?

Indien gij bij iemand, die u kent, een paard koopt, dan moogt gij billijk vergen het een uur zelf te berijden. Eene weigering hiervan zou genoeg zijn, om te doen vermoeden, dat het eenig gebrek heeft; doch zoo men het u toestaat, stijg'er dan aan de deur van den stal op, waar het staat; laat het geen sporen voelen, noch de rijdzweep zien; stijgt'er gemaklijk op, en behoorlijk zittende, laat het met eenen losfen teugel zachtkens

voortstappen. Hierdoor wordt het paard onbeschroomd gemaakt. Is het gewoon te struikelen, dan zal men het zeer spoedig bemerken, vooral wanneer de weg, op welken men rijdt, ruuw of ongelijk is.

Het beste paard kan zeker struikelen — maar een jong vol vuur zal dit het meeste doen, vooral wanneer het niet behoorlijk is geleerd; en echter kan het een goed rijd-paard worden, wanneer het goed ligt en zijne voeten wel nederzet. — Het beste paard, zegge ik, kan struikelen: maar wanneer het struikelende opspringt, even als of het de spooren of de zweep vreesde, kunt gij verzekerd zijn, dat het een oude zondaar is. Eigenlijk behoorde een paard wegens schuwheid of struikelen nooit gestraft te worden. Het is waar, men is 'er zeer toegenegen, ik beken het; maar de vrees voor de straf verërgert het slegts.

Bij het koopen van een paard moet gij vier zaaken onderzoeken: zijne tanden, oogen, beenen en zijnen adem.

Den ouderdom te leeren kennen.

Alle verhandelingen over de paardenärtzenij-kunst onderrichten ons, hoe men, door zekere
ken-

kentekens in den bek, den ouderdom van een paard kan leeren kennen: maar onder honderd geen één — paardenkopers uitgenomen — kan dit onthouden. Derhalven heb ik mij alle moeite gegeven het op eene plaat duidlijk voor oogen te stellen.

Alle paarden hebben zes voortanden in elke onderkaak. Tot voor hunderdehalf jaaren of tot in hundertigste maand, zijn deezen alle glad en gelijkgevormd op de oppervlakte. Men zie de plaat C.

In den ouderdom van twee en een half jaar verliest het paard zijne twee middelste tanden — want 'er koomen twee nieuwen te voorschijn, en verdringen de ouden, zo als bij Fig. 1. is te zien — waarvoor in den ouderdom van drie jaaren en iets meer, twee holle tanden in de plaats komen; zie Fig. 7.

Is het paard vierdehalf jaar oud geworden, dan verliest het nog twee tanden, die naamlijk op beiden de zijden van de middelsten, die het paard eveneens voor het vierde jaar voor twee holle verwisfelt. Fig. 8.

De enkele scherpe tand bij de paarden (Fig. 2.) koomt in het vierdehalf of in het vierde jaar te voorschijn, in de onderkaak. Tegen het zesde jaar hebben deeze tanden haare volkomen wasdom verkregen, zijn spits en op de binnenzijde uitgehold, (*concave*) Fig. 3.

Wanneer het paard vijfdehalfjaaren oud is, vallen de beide hoektanden uit, waarvoor insgelijks in den ouderdom van vijf jaaren, twee hollen in de plaats koomen, die op de binnen zijden uitgehold zijn, zie Fig. 4. welk groefje den ouderdom zeer juist bepaalt.

Tegen het zesde jaar begint het kuiltjen gevuld te worden, en verdwijnt eindelijk geheel en al, zie Fig. 6. Even eens is het met de overige tanden. De kuiltjes blijven tot het zevende of op zijn hoogst tot in het agtste jaar, (*) waarna alle de tanden volkomen vol en glad worden. Zie Fig. 5.

Looze paardenkoopeers branden zomwijlen groefjens of kuiltjens in de tanden, ten einde men het paard voor jong zou houden; maar een nauwkeurig oog zal dit bedrog ligtlijk ontdekken.

Oogen.

Wanneer de oogen van een paard levendigen klaar zijn, wanneer ze op den grond kunnen zien, en

(*) De tanden van paarden, die haver eeten, worden veel eerder glad en stomp, dan die van paarden, welke alleen gras en hooi eeten, natuurlijker wijze uit hoofde van de hardheid des voeders.

en de schaduw of de beeldnis van uw aangezicht van onder op wordt terug gekaatst, en niet door de oppervlakte van het oog, dan zijn ze goed; maar wanneer ze integendeel troebel, duister en pikzwart zijn, dan zijn ze slecht.

Beenen.

Wanneer de kniën niet bros, ook niet voorwaarts geboogen of beevend zijn, — 't geen men zwak in de knie noemt — dan kunnen de beenen goed zijn: maar wanneer het paard kort stapt en 't voorst gedeelte van den voet in den grond stoot, is dit een teeken dat zijn beenen knikken. In 't kort wanneer de hoef taamlijk vlak en niet hoekig of kroes is, zo behoeft ge omtrent zijn stijfheid niet ongerust te zijn.

Adem.

Wanneer de Flanken van een paard zich regelmatig en langzaam beweegen, dan is zijn adem goed; maar wanneer deeze jagen en zig onregelmatig beweegen, of wanneer het paard (gedurende het op stal staat) door zijne neusgaten blaast, als of het gegalloppeerd hadde; dan zijn dit merktekens van eenen korten en bezetten adem.

Bedrieglijke paardenkoopeers hebben eenen drank, waarvan ze zich nu en dan bedienen om het paard op stal geregeld te doen ademen. De zekerste weg, om over den adem te oordeelen, is, een goeden en geregelden gallop te rijden; en het gebeurt zeker tien tegen eenmaal, wanneer het paard kortademig of de adem slechts een weinig bezet is, dat het dan sterk hoest of door den neus piept. Geen geneesmiddel kan dit tegen gaan.

Hulpmiddel voor een korten adem.

Een korte adem kan geneezen worden, wanneer men bij het ontdekken van denzelfden het volgende middel gebruikt: „Een vierendeel pons gemeenen Teer met even zo veel Honig: meng dit wel ondereen; lost het dan op in een pint versche melk.” Laat het paard twee uren vasten, eer gij het deezen drank ingeeft, leid het daarna een uur rond, en laat het nog twee uren vasten. — Geef het paard deezen drank altoos om den tweeden dag, benevens warm voer en warm drinken.

Een trekpaard.

Een paard met dikke sterke schoften, en een breede borst, wel van vleesch voorzien, 't welk te zeer voorwaarts hangt, en dat boven de kniën

en pooten wat zwaar voorover staande is, is beter tot een trek- dan tot een rijdpaard. —

Een Rijdpaard.

Een paard met dunne schoften en een vlakke borst, welks voorste beenen stout naar vooren en gelijk staan, en welks hals zich van het einde deezer dunne schoften tot aanden kop boogsgewijze verheft — zulk een paard kan men te recht zeggen, dat een ligt voorgestel heeft en beter tot een rijd- dan tot een trekpaard geschikt is. Daar de meeste paarden in hunne jeugd, bij de landlieden tot het werken gebruikt worden, en dit, ongeacht hun fraai maakzel, hen eene zwaare beweging doet verkrijgen, zo verkieze gij altoos een paard, dat nog nooit getrokken heeft, indien gij een goeden looper wilt hebben.

Bij den koop van een paard onderzoekte men nog vier andere zaaken, naamlijk: bijten, slaan, plotslijk stilstaan, en schielijk opspringen.

Een paard kan gezond en echter met alle vier deeze gebreken behebt zijn, die men niet in 't beschouwen van hetzelfde ontdekken kan. Daarom moet gij het beproeven en u aan den eigenaar houden.

Wanneer gij een paard wilt koopen, zal de ei-

genaar zijne waar gemeenlijk prijzen, en verze-
ren, dat het noch met het splint (een gezwel) noch
met spat, noch met de wind-gal (een waterig ge-
zwel aan den hoef) behebt zij.

Ten einde gij niet bedrogen zoude worden, zal
ik u deeze drie dingen in 't kort beschrijven.

Splint of Gezwel.

Het splint is een hard en vast uitwas of harde
knobbel, die op de vlakke, het zij aan de binnen-
of buiten-zijde (wel eens op beide zijden) van
den schenkel zit. Men kan 't vlak onder de knie
zien, of ten minsten voelen.

Om het daarvan te geneezen, scheert deeze plaats
kaal, en klopt die met een stok, rijt die met een
spijker, en slaat 'er een trekpleister om heen, zo
vast als gij bij mogelijkheid doen kunt. Laat 'er de-
zelfde drie dagen op liggen: neemt 'er die van af, en
wrijft het beledigde deel met eene halve dragmaori-
ganum-olij, met even zoveel vitriool-olij vermengd.

Helpt het, tegen alle verwachting, de eerste
maal niet, zo wrijft het nog eens met deeze olien.
Wanneer ge intusfchen nog eenig overblijffsel van
dit gezwel mogt ontdekken, zo leg 'er voor de
tweede maal een trekpleister op, geduurende
vier en twintig uren: leid het langzaam een wei-
nig

nig rond, opdat het opzwellen of uitwasfen van het splint hiërdoor verdreeven worde. —

De meeste jonge paarden hebben min of meer dit gebrek, 't geen ze kreupel zoude maaken wanneer ze veel loopen moesten, geduurende dat het nog week is; maar wanneer het eens de hardheid van een been heeft verkreegen, dan maakt het 't paard niet meer kreupel: ook is zulk een paard daarom niet flechter, offchoon het voor het oog niet zo fraai moge zijn.

Spatten.

De Spatten zijn van denzelfden aart, en koomen op dezelfde wijze ten voorschijn, aan het boven-gedeelte van het agter-been, niet ver van de onderste knuist aan den achter fchenkel.

Om dit te doen verdwijnen, slaat 'er met een' versch afgeschilden ftok op, en wrijft 't daarna; smeert het dan met origanum-olij, bind 'er een natten doek om heenen, en houd 'er een warmen tigchelsteen tegen aan, tot dat de olij daar in getrokken is en het droog word.

Windgallen.

Windgallen bestaan uit verscheidene kleene ge-zwellen, boven den vetlok van den hiel van 't

paard, aan alle beenen. Zij schijnen, wanneer men ze bevoelt, vol wind of dik vogt te zijn; zij maaken daarentegen 't paard nimmer kreupel, daarr echter het splint en het spat dit altoos doen. Zij ontstaan alle drie uit dezelfde oorzaak, naamlijk: door te straf rijden, op eene verre dagreize, of door te zwaaren last te draagen, wanneer het paard nog jong is.

Op reis gaan.

Indien gij voorneemens zijt op reis te gaan, te jagen, of slechts uit te rijden, om versche lucht te scheppen; laat de voeten van uw paard te voren wél onderzoeken, of de ijzers goed vast zitten, en juist passen; want hiervan hangt het genoegen en de zekerheid uwer reize af.

Regelen bij het te paard stijgen.

Eer gij te paard stijgt, onderzoek vooral of de toom, de kinkéten, de zadelen en de oversingel op hunne behoorlijke plaats, goed aangedaan, en wel vastgemaakt zijn. Gewent uw paard ten allen tijde stil en beweegloos te staan, tot dat gij wél zit en uwe klederen in orde gebragt hebt.

Regelen bij het voortgaan.

Wanneer gij hebben wilt, dat uw paard voortgaan zal, zo leer het zich te beweegen, door uwe kniën aantefluiten, of het toe te spreken, vooral echter zonder de spooren, of uwe rijdzweep te gebruiken: want een paard is alles te leeren; en men kan het even zo spoedig eene goede als eene kwaade hoedanigheid aanwennen.

*Te rechte en onrechte Kastijding.**Slappe teugel.*

De meesten menschen slaan of geeven een paard de spooren, om het spoediger te doen voortgaan, zonder het hunne meening te voeren te doen verstaan. Het is eene wreede behandeling, een edel dier te tugtigen, eer gij het uwe meening hebt te kennen gegeeven — ware het slechts door eenig teken, 't geen 't heeft leeren verstaan — en het welk u gaarne zoude willen gehoorzaamen, wanneer het slechts uwe begeerte kende: 't is tijds genoeg het te kastijden, wanneer het onwillig is of u wederstreeft. Trekt den mond van het paard met geen te korten teugel heen en weder; hierdoor word het hardbekkig: daarenboven zal het u zekerer draagen en op zijn stappen veel beter acht geeven, wan-

wanneer gij het met een losfen teugel rijdt dan met een straffen. — Er hangt in het algemeen veel van 't stilhouden der teugels af. Houdt uwe ellebogen onbeweeglijk, en gij zult den bek niet schaden. En in de daad door niets kentekent zich een slechte rijder, zelf op eenigen afstand, meer, dan door zijne armen en beenen ginds en weêr te werpen: en het is zo wel voor het paard als ook voor den rijder 't gemaklijkst, en het paard kan vandaags meer dan drie uren verder draagen, wanneer gij 'er zo vast opzit, als of het paard en gij één geheel uitmaakten.

Het strijken.

Wanneer het paard van vooren of van agteren zich strijkt, draag dan zorg dat de ijzers niet spits buiten den hoef uitstaan, en voelt wel of de punten der nagels wél zijn omgeklonken: maar wanneer het strijken uit het door elkander slingeren, dat is, door het overkruifen der pooten in het draven, ontstaat; dan is dit een natuurlijk gebrek, en deeze kwaade hoedaanigheid kan slechts te hulp gekomen worden door omzigtig met het paard omtegaan. Paarden strijken zich wel eens als hunne beenen moede worden, dan dit gaat met uitrusten weder over. Zo gij een paard begeert,
dat

dat zich niet strijkt, koopt 'er geen, welks hoeven naar buiten staan, gelijk de voeten eens dansmeesters, ook geen 't welk, in den draf, de schenkels te dicht bij malkander brengt.

Kreupelheid — eene stooving.

Wanneer ge — zodra het op stal kooft — bemerkt, dat het paard het eene been vóór of het andere achter uit zet, het zij een achter- of voorpoot, en wanneer het schijnt dat de zwaarte op dien poot niet rustte; dan kunt ge hieruit befluiten dat het ongemak niet gering zij. Ingevalle het hoefijzer 'er oorzaak van mogte zijn, dan kan de fmit dit oogenbliklijk veranderen: en in zoverre de voet niet door eenig ander onbekend toeval befchaadigd is, zo maakt „eene stooving van eenig foort van groente bij voorbeeld van Latuw, Kool, Maluwe of Kaasjeskruid, loof van Raapen, of de Raapen zelven, dat het best van allen is, kookt dit week, giet 'er het water af, kapt het in een houten bak klein, met twee of drie oncen varkensreuzel of boter;” strijkt deeze masfa of brij op een doek, en bind dit alle nachten om den voet zo warm als slechts eenigzins doenlijk zij.

Wanneer de fmit des morgens kooft om het
hoef-

hoefijzer afteneemen, zo zal hij de hoofweek en zacht vinden; zodat hij zeer spoedig ontdekken zal — wanneer hij met zijn steekmes werkt — of het vernageld is, of dat het uit 't gaan ontstaat. Is dit laatste of eene stooting hier oorzaak van, eene tweede stooving zal dit zeker verhelpen.

Geneesmiddel, wanneer 'het vernageld is, of wanneer 't zich een steentjen in den hoof getreeden heeft.

Wanneer het vernageld of op enige andere manier tot in de kroon gewond is; zo opene men de wond met een pennemes, en laat 'er een weinig *Diachilon* of Steenklaver indruipen door middel van een warm tangjen, om 'er het steentjen uitteneemen. De paardenzalf echter is hier nog beter toe — en die zal ik straks beschrijven. — Men vulle het wel met hennip of vlas, 't geen met een touwtjen word vastgemaakt, en men appliceere nog daarenboven eene stooving aan den voet.

Herhaal dit zo dikwils, tot dat het geneezen is, 't geen misfchien in twee nachten geschiedt, wanneer ge uw pennemes niet te veel gebruikt, en niet te diep gesneden hebt.

Waarschouwing voor den Hoefsmith.

Laat toch vooral de smit 'er geen brandende Terpentin indruipen, want dit zal de wond doen toelopen, al eer het zand of het steentje 'er is uitgehaald. In dit geval moet het tot op het leven 'er uitgewerkt worden; en 'er kunnen zes maanden verlopen, eer het weder geneezen is.

Geneezing van verlammen in den hiel of in den hoef.

Wanneer uw paard lam word en een gat in den hiel of ander gedeelte van den hoef heeft, 't zij ook nog zo diep, veroorzaakt door den agtervoet of wel door een ander paard; en offchoon 'er zand in zij gekomen, zo bind 'er echter de voornoemde stooving om heenen, en herhaald dit des avonds en 's morgens zo lang, tot het weder geneezen is; want dit zal 'er het onreine uithaalen, het weder met nieuw vleesch aanvullen, en 'er den hoef weder overheen doen groeijen, en dat zelf veel spoediger dan eenig ander geneesmiddel.

Waarschouwing.

De smeden doen gewoonlijk in zulke openin-
gen

gen bijtende geneesmiddelen — bij voorbeeld, een mengfel van Kwik, Kalk, Vitriool en dergelijken, om 'er den brand uittetrekken; pleegen ook wel een vierde van den hoef wegtesnijden, om, zo als ze zeggen, op den grond te koomen, waartoe bijna een half jaar vereischt word om het weder te geneezen; en zeer dikwils, zo niet altoos, eindigt dit met een gebrekkige krom- of lam-voet.

Alle sneden, kneuzingen, trappen en wonden kunnen door voornoemde stoooving niet alleen spoediger en zekerer, maar zelf zonder eenig overblijfsel achter te laten, geneezen worden.

Paardenzalf.

Legt in een zuivere aarden pot, die één pint waters houdt, een stuk geele harst, ter grootte van een hoenderëi, doet dit op een matig vuur met even zo veel witte wasch smelten; wanneer dit gesmolten is, doet 'er een half pond varkens-reuzel bij; is ook dit gesmolten, dan doe men 'er nog twee oncen honig bij. Wanneer nu dit alles volkomen gesmolten is, dan werpe men 'er nog een half pond gemeenen terpentijn in. Laat dit zachtkens kooken, en roer het gedurig met een stokjen om. Is de terpentijn hier mede vermengd, zoo doe 'er

wederom twee oncen Spaansch groen bij. Nu is het tijd dat gij den pot van het vuur neemt — want het zoude oogenbliklijk overloopen — vervolgens moet gij dien 'er weder opzetten, het twee- of driemaal doen opwellen, het door een zeef, die wat grof is, zijgen, in een schoonen pot overgieten, en de dikke hef wegdoen.

Dit is eene buitengewoone goede zalve voor elke wond, stoot of kneuzing in het vleesch of den hoof, beschadigde knieën, geschaafde rug, een beer, voor gescheurde hielen, of wanneer ge een paard wilt doen snijden of kortstaarten, het weldra te geneezen en 'er de vliegen van af te houden. Niets is 'er dat het kwaad uit een branding of zweef zo zeer trekt, zelf uit het menschenvleesch, als deeze zalve: ik heb het uit eigen ondervinding. Dit middel wierd mij door den beroemden DEGREY medegedeeld: alleen bevond ik, dat het de wond van boven heelde, voor dat het binnenste gezond was, 't geen ik verbeterd hebbe met 'er een once Spaansch groen meer bij te doen.

Vuurige uitslag.

Wanneer geduurende uwe reis, op den rug of eenig ander deel van uw paard een vuurige uitslag ontstaat — men noemt het in 't Engelsch *heat-balls*;

balls; zo geeft, zodra gij in eene herberg gekomen zijt, den knecht bevel, die plaats dikwijls met warmen wijn-azijn te wrijven, waardoor deeze uitslag weldra zal verdeeld worden. Het ontstaat uit den brand van 't ligchaam, zoo dramen hard rijdt. Wanneer men die uitslag niet verdrijft, dan zullen die puistjens open gaan, en een leelijk aanzien krijgen. Het kan eenigen tijd duuren, eer 'er weder haar op die plaats groeit.

Gezwollen of beschadigde hielen.

Indien zijne schenkels en hielen gezwollen of beschadigd, stijf en pijnlijk mogten worden, zo dat het 's morgens naauwlijks uit den stal kan gaan, en zich mischien den geheelen nacht dóór niet heeft neder gelegd; zo kunt gij uwe reis wel voordzetten, doch gij moet het eerst een oft twee uren zagtjes laten gaan, tot dat het gezwel zakt, en het zijne schenkels weder begint te voelen.

Geneezing.

Wanneer ge uwe dagreize volbragt hebt, wascht dan zijne voorste beenen met warm water en een goed deel zeep; of baad zijne hielen — na alvorens de hairen zo kort mogelijk daar van te hebben afgesneden — met oude pis, taamlijk warm,

warm, geduurende een vierendeel uurs, terwijl gij een wollen lap of ouden kous in de pis dompelt, dien een weinig uitdrukt, en dan op het beledigde deel ligt, na dat gij het te vooren wel met pis gewasfchen hebt. Dan kunt ge de stoo-ving gebruiken, welke wij reeds te vooren be- fchreeven hebben; deeze gereed zijnde, moet 'er zo warm doenlijk opgebonden worden, en 'er den gantschen nacht op blijven liggen. Voeder het zo als gewoonlijk, en geeft het warm water te drinken. — Het laaste geeft gij 't te- gen negen of tien uren des avonds — dat is twee uren na dat 'er de stoo-ving voor dien nacht is opgelegd — en het paard gevoederd is.

Eene Pil.

Eene halve once *Aethiops Minerale*, even zo veel zwavel-balfem, en een halve once *Diapente* of gestoote anijszaad. Dit alles wel vermengd zijnde, moet door middel van honig of *triakel*, tot eene pil worden gemaakt. — Geeft het paard die in, waarna gij het een pint Engelsch bier, *Ale* genaamd, zult te drinken geeven (*).

Gij

(*) Hiertoe behoeve men slechts zwaar inlandsch bier te gebruiken, 't geen denzelfden dienst zal doen, bijzonder wanneer men 'er een weinig brandewijn in doet. —

Gij moet het hoegenaamd niet buiten den stal leiden, vóór dat gij het den anderen morgen wilt bestijgen, om uwe reis voort te zetten, na het alvorens een teug warm water te drinken te hebben gegeven, dewijl dit zeer voordeelig voor de werking van de pil zal zijn. Wanneer gij eenigen tijd op den weg zijt geweest, kan het, als te vooren, koud water drinken.

Den volgenden nacht moet gij overslaan, met het eene pil integeeven, doch met de stooving vaart gij voort.

Den derden nacht geeft gij het wederom eene pil.

Het insmeeren der bielen.

Den vijfden nacht geeft gij het de derde pil, en met de stooving gaat gij voort tot dat zijne hielen of voeten volkomen geneezen zijn. Doch ingevalle gij buiten de mogelijkheid waart om die stooving te krijgen, smelt dan varkensreuzel of boter, en smeert daar mede heel warm, met een konijnenpoot of ouden lap, het been in.

Indien het paard nog jong, en het gebrek nieuw is, zult ge 'er alsdan niets meer van gewaar worden; maar wanneer het reeds oud is, en 'er ook lang mede behebt is geweest, dan zult gij het dienen te herhaalen.

Nota bene.

Geduurende deeze operatie, moogt gij op den weg niet galloppeeren, integendeel moet gij zachtkens rijden, dewijl het zweeten de geneezing zoude vertraagen. Daarenboven moet gij nog in aanmerking neemen, dat nat weder en morsfige wegen voor zulk een paard gantsch niet dienstig zijn.

Niet, als in de uiterste nood, behoorde men zijne reize, geduurende deeze kuur, voorttezetten. Wanneer gij uw paard op gras jaagt en laat rusten, en het been dikwijls verbind, dan zal het zeer zeker veel spoediger geneezen: zijt echter daar altoos op verdacht, dat het op stal staa, wanneer gij hem het middel ingeeft.

Ingeval de voornoemde stooving het niet genas, dat wel eens mogelijk zoude kunnen zijn: bestrijkt dan zijne hielen met de volgende zalve, na alvorens zijne beenen met pis gebaad te hebben. Neemt tien eijeren, kookt die heel hard, en legt ze daarna in koud water. Zodra die koud zijn geworden, neemt alleen de dooijers, doe die in een koekenpan, en kneus ze met een lepel boven het vuur, zo lang tot dat ze zwart worden en een kwaadriekende olie van zich geeven. Men

zijge dit door en vermenge het, nog warm zijnde, met twee oncen honig en even zo veel gemalen loodwit, en bewaare het tot 't gebruik. Het moet met een kleine spatel op de hielen van 't paard gesmeerd worden. Bij dag behoorde men eigenlijk de hiel of wel den geheelen schenkel onophoudelijk een weinig te wrijven. — Deeze, overtreft alle de tot nu bekende zalven, en men kan die bij branding of kneuzing aan het menschlijk ligchaam met even zo veel nut gebruiken, wanneer men slechts eenige oogenblikken na het toeval, met eene veder, de beledigde plaats herhaalde maalen daarmede bestrijkt.

Ik hebbe dikwijls een paard met kwaade hielen daardoor geneezen, met het anderhalve once zeer fijn gestooten Salpeter, of opgelost onder zijn graanvoeder vermengd, in te geeven; dan hier mede diende men wel een geheele maand en langer te continueeren, eêr zijne beenen geheel geneezen zullen zijn: zij moeten echter, zo als boven gezegd is, goed gewasfchen worden. Wanneer ge uw paard, op deeze wijze, vijf of zes ponden Salpeter ingeeft, zal het van alle kwaade vogten bevrijd, en steeds vrolijk zijn.

Kloof.

De Kloof bestaat in een gescheurd builtjen (zo groot als een likdoorn) in de buiging van de knie: 'er druipt een scherp vogt uit, even als uit de hiel of uit de kroon van den hoef; het paard durft bijna niet stappen, uit vreeze van het verder intescheuren; 'tis zo pijnlijk, dat het den buik aandoet, het paard kort doet stappen, en struikelen.

Geneesmiddel.

De zelfde behandeling van het vette Geneesmiddel, en de stooving als bij gezwolle hielen, of beschadigde beenen, zal ook dit kwaad geneezen.

Sellender, en Geneesmiddel.

De Sellender, is eene opening in de buiging van de knie van achteren, en moet met de zelfde middelen en op dezelfde manier geneezen worden.

Gedrukte Rug, en Geneesmiddel.

Wanneer de zadel den rug drukt en dien doet oploopen, bind men 'er door middel eens gordels, een warm gemaakten vetten doek op, en legge 'er een wollen deken over heenen, gedurende een quartier uurs. Met dit twee- of

maalen te herhaalen, zal het gezwollene verdwijnen.

Wanneer het slechts weinig is gezwollen, dan wasche men het enkel met water, waarin alleenlijk een weinig zouts gesmolten is. Echtermoet gij den zadel laaten veranderen, of een anderen neemen, ten einde dit het tedere deel niet weder drukke; want eene tweede drukking zoude erger gevolgen kunnen hebben. Indien het tuig niet wél past en niet gemakkelijk zit, dan zal dit het paard zijn moed beneemen. Is'er integendeel niets dat het kwelt of hindert, dan zal het vol vuurs en moedig zijnen weg vervolgen.

Goeden raad bij het drenken.

Maakt het u tot een vasten en onveranderlijken regel, uw paard onder weg te doen drinken, al eer gij aan een pleisterplaats koomt, 't moge dag of nacht zijn. Mogt'er op weg geen water weezen, zoo staat niet toe, dat men uw paard oogenbliklijk in een water of wed brenge, om het te laten drinken, of zijn pooten te baaden, maar geeft het warm water in huis.

Zo gij matig rijdt, laat dan uw paard op weg zoo dikwijls drinken als het lust heeft. Gij kunt 'er u op verlaaten, het zal hiervan geen nadeel heb-

hebben, maar zich steeds verfrischen. Heeft het echter langen tijd zonder te drinken geloopt, en is het warm geworden, dan zal het zig te buiten gaan en zig een nadeel toebrengen; dewijl een groote menigte waters, gulzig ingezwolgen, geduurende dat het paard warm is, het verkoudt, en de natuurlijke sterkte der maag zeker verzwakt, en zelf wel doodlijk kan zijn: maar twee of drie teugen zijn waarlijk nodig en heilzaam, om den bek te verkoelen; en dit kan men hetzelfde altoos en overal op weg toestaan.

Zwarigheid bij het stallen.

Zomwijlen kan een paard niet stallen, 't geen hetzelfde zeer benaauwt. Om het hierin te hulp te komen, zo neemt ééne halve once fijn gestoote anijszaad, en een hand vol peterfelie-wortel; kook dit in een pint zwaar goed oud bier, zijgt het door, en geeft dit het paard warm te drinken.

Hard rijden — Overvreeten.

Zo gij sterk rijdt, en warm op stal koopt, dan is de maag van uw paard verhit, gevolglijk in gevaar. Geeft dan wel acht, dat het zig niet overvreet; 't geen altoos van stijfheid en andere kwaalen vergezeld is. — De kentekens en andere

toevallen daarvan zijn, dat het paard dampig, stijf en onbuigzaam wordt.

Damp- en Stijfheid.

De dampigheid zal zich reeds den volgenden morgen doen zien. Om dit te beletten, zo rost en schuijert het wel, zodra gij afgesteegen zijt; dekt het, reinigt zijne pooten, geeft het een of twee handen vol boonen, en ook een goed dik stroo. Voords, en zonder verzuim, eene hartsterking van één half pond anijszaad in een pint *Ale* of ander zwaar bier, giet dit op een half pond honig, in een kom of pan; roert dit om tot dat het bloedlaauw is, dan geeft gij 't het paard, door middel van een hoorn in: het zaad zo wel als al 't overige.

Kuur.

Voert het paard als gewoonlijk; maar dekt het wel warm toe: geeft het deezen nagt en den volgenden morgen warm water: gemengd voeder zal hem deezen nagt goed doen; en zo onverhoopt de hartsterking nog geen kragt genoeg hebbe, om het overvreeten of het overlaaden van de maag te herstellen, dan geeve men het ten laatsten, en even vóór den slaaptijd, eene van de hier vooren beschreeven pillen.

Om

Om de stijfheid te verhelpen, zo baadt en wast zijne voeten met vettig water, of water met zeep, zo warm, dat men 'er even de hand in kan houden, met een wislap: maar brengt het deezen nacht volstrekt niet buiten den stal: smeert zijne hoeven in, en steekt in den voet de volgende eenvoudige en heilzaame pil.

Eene pil voor gewonde voeten.

Twee of drie handen vol zemelen, met vet, naar goedvinden, in een pan boven 't vuur vermengd; dit laat men koud worden, en legt hiervan een pil in ieder voorpoot.

Bedekt deeze pil met wat werk of stroo, en legt 'er een paar spaantjes over heenen, en bindt dit met een touwtjen, op dat alles vast blijve zitten. Doe dit vooral elken nacht geduurende uwe reis. 't Is ten allen tijde goed, dat uw paard stil ligge; deeze pillen zijn echter in den winter en bij nat weder niet noodzaaklijk.

Eene waarschuwing omtrent de Stalknegts.

Vermijd steeds alle stopmiddelen, die uit koemist, klei en pis te samen gesteld zijn, 't welk gij volgens de gewoonte van alle stalknegts, in een potjen over-

overal gereed zult vinden. Diergelijke verkoe-
lende mengfels maaken de pooten zoo stijf, dat
het paard zonder gevoel is, en twee of drie
mijlen ver zeer kort stapt, tot dat het eerst
een weinig warm is, en zijn pooten ter deeger
begint te voelen.

Schouder - Ontwrigting.

Zo deeze mogt plaats hebben, mengt dan twee
oncen Lavendel-olie met een once Zwaluw-olie,
en een halve once Terbentijn. Wrijf hier mede
van tijd tot tijd een weinig met uw hand op den
geheelen schouder; 't is het best, wanneer gij
deeze oliën door middel van een ijzer of in een
pan wel warm maakt. Doet het paard dan ader-
laaten, en laat het twee dagen stilstaan. Dit zal
eene ligte ontwrigting geneezen. Mogt het on-
danks dit, kreupel blijven, zo kunt gij echter
uwe reize, maar vooral toch zachtens, voort-
zetten; het zal onder weg beteren; maar vaart
inzonderheid met de oliën voort.

Waarschouwing omtrent het booren en branden.

Eenige hoefsmeden snijden eene opening in de
huid midden op den schouder, en blaazen dit
met

met den steel van een' tabakspijp op, gelijk de slagters gewoon zijn het kalfsvleesch te doen. Hierna steeken ze met een vlak koud ijzer, gelijk een ruiters kling, agt of tien duimen diep in deeze opening, tusschen het schouderblad en de ribben. — Dit noemen zij booren. — Daarna branden ze den gantschen schouder met een heet ijzer, en doorkruisen dien als een vengsterraam. Als dan leggen ze 'er eene pleister over heen, uit pik, harst en teer samengesteld. — Eindelijk beslaan zij de naaste poot met een hoogen hoef, en jaagen het paard dan in 't land.

Mij staat niet voor, dat immer een paard volgens deeze methode is geneezen, maar ik herinner mij zeer wél, dat veelen daarna lam gebleeven zijn. Want bijna nooit vergaat die stijfheid, door dat booren en branden ontstaan. — Een teerhartig en gevoelig mensch moet zich over de wreedheid van deeze uitvinding verwonderen: want alles wat men daardoor bevorderen kan, is een vrije afloop der vogten, die zich door de ontwrigting tusschen het schouderblad en de ribben gezet hebben, waartoe ook een eenvoudige fontanel toereikend zoude geweest zijn.

Eene waarscbouwing omtrent de wilde Majolijn.

De meeste smeden zullen u zoeken te overtuigen, dat de wilde Majolijn-olie in alle gevallen van verrekking of verstuiking, zeer goed zij: maar door ondervinding ben ik 'er zeer tegen. 't Is te brandend en te vlugtig, en door veelvuldig gebruik zal het tot op 't been doordringen, en dit zelf broos maaken.

Ik zag een voorbeeld, dat de dikste knok van een paard — tusfchen het fchouderblad en den elboog — brak, terwijl de bediende het paard ftappende aan de hand leidde. De fmit bekende daarna, veelmaalen die olie gebruikt te hebben.

Wanneer bij uw paard het gebrek elders zit, indien het kleene been aan het dikke fchenkel-been boven de binnenzijde van de knieboogen iets ontwrikt is, dan zal de ftooving dit onfeilbaar verhelpen. Gij kunt echter eerst de oliën inwrijven, die bij de fchouderontwrigting aanbevoolen zijn.

Omtrent de plaats waar de ftooving te appliceeren, zult ge toch eenige zwarigheid hebben; maar ge zult die door middel van eenige ellen zelfkant zeer ligt kunnen verrigten.

Indien het in twee of drie dagen nog niet geheel,

heeld, of dat het niet veel gebeterd mogt zijn, zo onderzoek zijne heupen. Veelligt vindt gij daár het verborgen gebrek. Maar hier moet het door 't inöliën, als bij eene schouderontwrigting, verholpen worden: want hier kan men de stooving niet aanbrengen.

Stremming in de achter span-ader of pees.

Indien 'er eene verlamming door eene stremming in de agter-spanäder of pees ontstaat, die als eene verslapping der peesen uit eene ontwrigting overblijft; zo neemt een oft twee handen vol varkensreuzel of liever ganzenvet, smelt dit, en wrijft hiermede de agterpees in, van de buiging van de knie tot heel beneden aan den vetlok. Maakt eene stooving volgens opgegeeven voorschrift, bind 'er die zeer warm om; van onderen op tot boven de knie; neemt 'er die 's morgens weder af, legt 'er weder een nieuwe om, en herhaalt dit 's avonds. Deeze stooving van twee- tot viermaalen herhaald, zal eene versche, en zes tot agt maaten herhaald, eene oude ontwrigting geneezen.

Hoe is eene fchouder-ontwrigting, van eene verrekking in de agterpees te onderscheiden?

Onkundige smeden verwisfelen deeze verlamming dikwils met de fchouder-ontwrigting, en gaan hierin te werk met hun blazen, booren en fontanellen, en maaken op deeze wijze uw paard voor langen tijd onbruikbaar. Laat u toch vooral niet misleiden: Gij moet te vooren zeer wel overtuigd zijn, dat het gebrek in den fchouder zitte, alêr gij de operatie toestaat.

Wanneer het gebrek in den fchouder zit, zo zal het paard gaande, zijn hoef op den grond voortfleepen. Maar wanneer het in de agterpees zit, zo zal 't denzelven opheffen, en kort voortstappen, offchoon vlak naar beneden lam.

Vijftig verrekkingen van agterpeesen hebben êêr plaats, dan ééne fchouderontwrigting.

Verkoudheid (Droes). Het druipen uit de oogen en neusgaten.

Gij kunt de verkoudheid of de droes van een paard, uit het loopen der oogen en neusgaten leeren kennen; offchoon het niet wel mogelijk zij, juist te weeten, waaruit deeze ziekte ontftond — want staat uw paard digt bij een opening, vengster, deur, op een bedompte nieuw-gebouwde stal,

stal, of op eene andere ongezonde plaats; dan kan het zeer ligt hiermede behebt worden — ik wil u nogthands inzonderheid voor eene gewoonte waarfchuuwen, die veel in gebruik is, en uw ros spoedig aan den droes zoude helpen.

Een beboedmiddel tegen het bevangen (Droes.)

Deeze ontstaat fomtijds daaruit, wanneer een paard uit een warme stal genomen, en op een ongewoon uur, of te vroeg, of te laat, in een water of paardenwed gebragt wordt. Een paard behoorde op reis nooit eêr van de warme stal gebragt te worden, dan wanneer men het bestijgen wil om zijne reis voort te zetten.

De meergenoemde stoving, wanneer zij dikwijls herhaald wordt, zal ook de vetlok geneezen van een paard dat verstuikt is.

Beboedmiddelen tegen het overrijden op weg.

Onder de meeste stalknechts heerscht de aangenomen mening, dat een paard zijn schenkels en pooten op een harden weg verhit, vooral wanneer het een zwaar paard is, of dat het een zwaaren last draagt; en dat men hetzelve, door waschen, verfrisschen en verkoelen moet. Dit stem ik toe;

maar dan moet het met warm water geschieden want dit verkoelt 't best. Het zal niet alleen de zweetgaten openen, en zijn schenkels doen uitwaasfemen, maar 't reinigt best de hoef van 't zand, 't welk zich misschien tusfchen de kleene spleeten gezet heeft en mooglijk de pooten kwetst, of ontstoken zoude gemaakt hebben. Koud water trekt natuurlijk de huid te famen, en doet gevolglijk het zand zich des te vaster heften. Legt ook nog de hiervoor vermelde pillen matig warm in de voeten.

Een paard behoorde in zulk een geval een grootere plaats te hebben, opdat het de pooten uitstrekken konne. Jonge paarden hebben grootere plaatzen nodig dan ouden: want een oud paard, 't welk 'er aan gewoon is, zal het in een stal van vijf voeten breedte, even zo gemaklijk kunnen hebben, als in de ruimte van zes tot agt voeten.

Hoest of Droes.

Wanneer gij, een of twee dagen daarna, een loopen uit de oogen, en een dunne stof uit de neusgaten ontdekt, kunt gij verwagten het te zullen hooren hoesten. In dit geval tapt gij hem een pint bloeds af uit den nek of hals, des morgens — gij kunt onaangezien dit, uwe reis vervolgen, zoo gij niet boven de bepaalde maat gaat: — 's mid-
dags

dags geeft gij hem een dubbelde portie voeder, om hem voor 't gemis van 't bloed schadeloos te stellen.

Tegen den nacht geeft gij het nog een vermengden drank, boven den gewoonen. De volgende nacht geeft gij het de hartsterking van anijs, als vooren.

Een zwaare Hoest.

Wanneer de Hoest drie dagen aanhoudt, dan moet gij andermaal een pint bloeds uit den hals aftappen, en deezendoor gepastere geneesmiddelen tragten te verdrijven. Geeft hem uit dien hoofde, om de long te bewaaren, even voor dat 't paard zich ter ruste begeeft, het volgende:

Kuur.

Een once gemaalen zoethout: een lepel vol zoete olie, een once *Aethiops minerale*, een halve once zwavel-balsam, met honig tot eene pil gekneed.

Dek 't paard, en houdt het warm. 's Anderendaags-avond geeft 't nog eens zulk eene pil. Dit zal voldoende zijn, om een onlangs ontstaane verkoudheid en hoest, of overlading der maag te geneezen.

*Knobbeltjes tusfchen de kinbakken.**Geneesmiddel.*

Voelt 't paard tusfchen de kinbakken; en zijn de klieren gezwollen, veroorloft den fmit dan niet deeze met een gloeiende fchaar wegtefnijden, gelijk veelen onder hen de gewoonte hebben, maar doet deeze knobbeltjens verdwijnen, door middel van twee, drie of meerder ftoovingen; en vaart voort met de hartfterking van anijs, tot 't paard volkoomen hersteld is.

Wanneer de klieren van een mensch lager liggen als gewoonlijk, dat is, wanneer die opgelopen of gezwollen zijn, en een geneesheer ftelde u voor, die, ter fpoediger kuur, wegtefnijden, zoudt gij hem wegens zijn onkunde niet met verachting behandelen? Even zo is het met de paarden gelegen.

De hals van een paard behoorde alsdan met doeken warm gehouden te worden, tot dat het gezwel of verdweenen, of tot rijpheid gekomen zij. Gefchiedt het laafte, dan kan elk gemeen fmit het gezwel met een fcherp pennemes openen, en dan zal, daar de ftoffen een vrije afloop verkreegen hebben, de wond ligt en fpoedig heelen, wanneer men 'er de paardenzalve oplit.

Ik zal hier nu van de oogen spreken: want 't is voor een paard even zo erg, blind als lam te zijn.

Loopende Oogen.

Wanneer een Paard verkoud is of de droes heeft, dan slaat dit somtijds op de oogen. Gij zult dit zeer ligt aan de hiervooren vermelde tekens kunnen waarneemen. 't Is een dikke glinsterende stof op dezelve. Houdt uw hand aan zijn neusgaten, en wanneer gij vindt dat zijn adem heter dan gewoonlijk is, zoo is 't nodig, een weinig bloeds aan den hals aftetappen.

Waarschuwing bij 't aderlaaten.

Het is een gewoone zaak bij eenige smeden, twee, drie en zomtijds meer kannen bloeds tevens af te tappen. Hier ben ik zeer tegen; dewijl men een paard van meer levensgeesten berooft, dan men hetzelve, door veel rusten en 't wel te voeren, in langen tijd vergoeden kan: dit laatste is juist tegen eene spoedige betering tegenovergesteld.

Dus zal een halve kan of pint, of op zijn hoogst een kan — ten ware 't bloed zeer verhit of dik zij — toereikend zijn. 't Is beter, vier

pinten, op vijf of zes verschillende maalen afte-
tappen, dan twee kanren op éénmaal, om gemell-
de reden. Veroorloof mij, u te zeggen, dat heet
goed is, wanneer gij 't bloed in een zekere maatt,
ik bedoel een kan of pint, opvangt, want zo gij
het na uw goeddunken op den grond laat loopen,
zo kunt ge nimmer zeker weeten, hoe veel bloeds
gij weg laat, en van wat hoedanigheid hetzelve
is. Zulke verkeerde handelwijzen, uit onkunde
gebooren, zijn de zekere oorzaak van het grootste
deel der sterfte onder de paarden van alle natien.

Welke blijken geeft wel een smit, koetzier of
stalknegt van zijne bekwaamheid, wanneer hij een
paard een versterkenden drank — gelijk men ge-
woon is het te noemen — ingeeft, zamenge-
steld uit diapente, lange peper, paradijskorens en
andere dergelijke verhittende dingen meer, op
een tijd, dat het bloed in zijn aderen kookt? —
't Is even zo dwaas, als dat men iemand in een
heete koorts, overgehaalde brandewijn geeven
wilde. In één woord, wanneer men weet, hoe-
danig de gesteldheid van het bloed van 't paard is,
dan kan men beter over de geneesmiddelen oor-
deelen, die hetzelfde dienstig zijn.

Dus kan het vooreerst voldoende wezen een
halve pint bloeds afte tappen, en gij kunt dit zeer
ligt, naâr mate 't dienstig is, herhaalen; gij kunt
daar-

daarentegen hetzelve, niet zo gemakkelijk, het bloed en de levensgeesten vergoeden, waarvan gij het dan al te roekloos berooft hebt.

Maar om weêr op de oogen te komen.

Eene stoving voor de Oogen.

Nadat gij een quart- of halve kan bloeds hebt afgetapt, neemt een kleen witte brood, heet uit den oven, snijdt 'er de korst af, en doet de kruim in een linnen zakje, 't welk groot genoeg is om 't voorhoofd en de slaapen te kunnen bedekken; druk dit plat, en bindt 't even als eene stoving 'er om heenen, zo heet doenlijk, echter zonder dat 't brande. — Ter zelve tijd doet een kleed om den hals, om dien warmte houden. Laat 'er deeze omslag opleggen tot die bijna koud wordt, en herhaalt dit van twee- tot viermaalen. Daarna bereidt het volgende.

Oogwater.

Doet in een halve kan rozen- of schoon bronswater, een drachma bloem van koper, eendrachma kandjsuiker, en een half drachma loodsuiker. Brengt hiervan 's morgens en 's avonds één drop- pel, door middel van een veertjen: in ieder oog.

Waarschuwing voor Oog-poeders.

Blaast nimmer een poeder in de oogen, maar gebruikt steeds vloeibaare middelen.

Wanneer 't nodig is, dan herhaalt den volgenden dag de stoving voor de oogen; en kunt gij geen warm brood bekomen, maakt dan eene stoving van in melk gekookt brood, en continueer, dagelijks met het oogwater. Gij kunt de raapenstoving ook wel gebruiken, maar gij moogt 'er hier geen veronder mengen.

Laat nimmer ver of olie de oogen te naërbij koomen.

Vlies op de oogen. — Geneesmiddel.

Wanneer 'er een huidjen of vliesje over 't oog groeit, werpt dan een scrupel ('t derde gedeelte van een drachma) witte vitriool, en even zo veel berg-aluin, beide tot poeder gestoten, in een half pintjen bronwater. Laat hiervan 's morgens en 's avonds een druppel door middel van een veder in ieder oog druppen; en in drie dagen zal het vlies geheel verdweenen zijn: maar laat u toch niet overhaalen, stof van kristal en glas onder een gemengd, in de oogen te blazen, omdat de scherpe punten van het glas de tedere bloedvaten kwetsen,

fen, en eene ongelooflijk pijnlijke ontsteking veroorzaaken, die mischien niet veel minder en even zo niets beduidend is, als wanneer de smeden met een gloeienden priem duizend gaatjes in de huid branden, om de worm te drijven.

Het ruinen en kortstaarten helpt slechts zeer weinig voor kwaade oogen.

Beboedmiddel voor Blindheid.

Legt men trekpleisters aan de slaapen van 't hoofd, snijdt men de vlak uit 't oog, en neemt men de bloedvaten uit, of kopt men die; zoo verzwakt men de gezigtzenuwen, en bevoordert de blindheid.

Waarnemingen omtrent de dunlijvige paarden.

Men heeft waargenomen, dat veele paarden hun buik op reis behouden; veelen daarentegen raken hun voer kwijt, eêr het ter dege verteerd is, en ontlasten zich den geheelen weg over, waardoor ze zo dun en rank worden, dat zij bijna door den buikriem zouden loopen. Deeze noemt men dunlijvig. Zulke paarden moet men boven al droog voer geven, dat is, met Haver en Boonen, zelden daarentegen met zemelen voeren. Deeze paarden eeten even zo veel, en nog meer, en

moeten meerdermaalengevoërd worden dan andere paarden; dewijl zij steeds, daar zij zo spoedig ledig van maag zijn, naêr nieuw voeder verlangen; en zogij ze genoeg voeder geeft, zult gij eene goede reis met hun hebben; ik kan u echter dergelijke paarden niet zeer aanbeveelen.

Denk aan 't Voeren.

Wanneer gij uw paard niet buiten adem jaagt, zo durf ik wedden, dat 'tgeenzins de reis is, die het zal benadeelen, maar uwe nalatigheid, wanneer gij afstijgt. Bezef wél, dat 't vastgebonden is, en dat 't niets anders kan krijgen, als 't geen hem gebragt wordt; want 't kan zich zelven immers niet helpen: en wanneer gij 't niet goed bezorgt of behoorlijk laat bezorgen, dan is een losloopende hond 'er beter aan, dan 't paard, 't welk u zo wél draagt. En daar 't niets eischen kan, dient gij het alles willig te geven.

Regels bij het voeren.

Wanneer gij uwe dagreise eindigt, vult dan zo spoedig doenlijk den buik van uw paard, op dat 't zich des te eerder ter ruste kunne begeeven; 't zal 's morgens des te frischer en vrolijker zijn. Het is eene over-oude waarneeming, dat jonge lie-

den

den meêr eeten en beter flaapen dan oude: maar oude paarden eeten meer en flaapen beter dan jonge.

Geeft liever uw paard twee à drie kleene voeders, als één groot: te veel op eene keer kan de maag overladen.

Eene Hartsterking, wanneer 't paard op weg moede wordt.

Wanneer gij bespeurt dat uw paard vermoeid voortgaat, kunt ge 't, 't zij wat tijd ook, eene halve kan warme Ale, of ander zwaar inlandsch Bier, met een vierde Brandewijn, Rum, of Genever, of met een once *Diapente*, vermengd, ingeeven. *Diapente* of een slik-artzenij van Theriakel zal zijne ingewanden versterken, koude stoffen en winden verdrijven, en maaken, dat 't zijn voeder langer bij zich houdt.

Buikpijn.

Word uw paard door buikpijn of een kolijk overvallen, 't zal u die pijn te kennen geeven, door dikwijls na zijn flanken te kijken: ook kan het zijn pooten niet optillen, maar wentelt zich op den grond, en slaat zich zelven, en gij moogt verzekerd

kerd zijn dat uw paard in een erger toestand is en veel lijdt.

Waarschuwing voor een Artzenij-drank.

De smit zal u hier — nadat hij 't paard heeft ader gelaten — eene halve kan pékelvleesch-nat, vermengd met een vierde kan gest van oud bier, brengen, om integeeven; alsdan een klisteer van 'tzelve appliceeren; en wanneer dit middell niet slaagt — dan, goede nagt!

Geen ander schepsel dan een *paard* konde eene vermenging van zulke hevige middelen overleeven.

Kuur. — Een Klijster.

Tapt 't paard geen bloed af, ten zij zijn adem zeer heet ware, maar overdekt zonder verzuim, den hals met doeken of dekens, en geef hem 't volgende in: een pint brandewijn met even zoo veel olie gemengd. Doet dan uw paard een weinig draaven, tot dat het wat warm wordt; dit zal zeker menig paard geneezen. Is het ondanks dit niet geneezen, kookt dan eene once gemaalen peper, in een pint melk; doet een half pond boter en twee of drie oncen zout in een aarden pot, en vermengt dit met elkanderen, geef dit 't paard, war-

warmer dan gewoonlijk. Dit zal uw paard in een half uur doen purgeeren, en veellicht den aanval te keer gaan. Mogt 't echter niet gebeuren, laat dan de helft van de peper weg, en geef het 't zelfde aan hoeveelheid en inhoud door middel van een klijsteer; en terwijl het bekoele, de dooijers van vier eijeren 'er bijvoegende.

Wanneer dit de bedoelde werking doet, dan moet gij 't paard wél voëren, tot dat 't weër in krachten toeneemt; maar wanneer 't dit niet doet: „kookt dan een pond anijszaad in twee pinten zwaar bier, met een pond honig vermengd. Wanneer dit omtrent koud genoeg is, voegt 'er dan nog twee oncen Diascordium bij. Geeft dit het paard binnen anderhalf uren tijds in drie etmaalen in.” — Heeft de pijn opgehouden, geef het dan eenigen tijd om tot verhaal te komen.

Wurmen.

Verschaft 't hetzelfde, ondanks dit alles, geene betering, en wanneer gij wurmen in zijn gedarmte vermoedt — dat indedaad de oorzaak kan zijn, want deezen zetten zich dikwijls in den doorgang van de maag tot aan den grooten darm vast, verstoppen 't, en kwellen 't zolang dat

dat 't sterft: bij ontledingen hebbe ik dit gezien — zoo geef hetzelfde twee onzen *æthiops minerale*, met een once gestampt anijszaad, en een lepel honig, tot eene pil gemaakt.

Eene Waarschuwing.

Maar gij moogt dit geene merrie geeven die met veulen is. Gij kunt haar wel aan 't verhemelte in den mond aderlaten; dewijl 't te hopen is, dat of 't een of 't ander deezer middelen uitwerking doen zal.

Duizeligheid.

Laat uw paard niet al te lang zonder beweging staan, 't vult anders zijn ligchaam te dik met spijs, en zijne aderen worden te vol bloeds, waaruit duizeligheid en veele andere ziekten ontstaan.

Kuur.

De Heelmethode is aderlaten en purgeeren.

Het Weiden.

Dunhuidige paarden, die men altoos goed opgepast en wel warm heeft gehouden, behoorden
nooit

nooit langer dan drie maanden in 't jaar in de weide te blijven, naamlijk van 't begin van Junij tot 't einde van Augustus.

Dikhuidige paarden hebben dik, zwaar hair en kunnen tegen allerlei wêer, en zullen, wanneer men hen op goed gras jaagt, het buiten in 't veld liggen, en het sterke jaagen, het geheele jaar door, beter kunnen verdragen dan eigenlijke Stalpaarden. Want het loopen om hun voeder te zoeken belet de stijfheid in de ledemaaten: en terwijl ze steeds op gras loopen, blijven hunne hoeven week en koel: maar 'er behoorde intusfchen toch een kleine hut of een andere bedekte plaats te zijn, om 'snachts, of wanneer 'treegent en sneeuwt, onder dak te kunnen gaan. (*)

Doet geen paard purgeeren, dat eerst uit 't land gekomen is, anders worden veele weeke vettigheden en vogten opgelost of verdund, die zich in zijne fchenkels nederzetten. Maar omtrent zes da-

(*) Hier hoort men een' Engelschman spreken. Het is bekend, dat de Engelsche luststreek zeer gematigd is. Ik zag in geheel den vorigen winter (1795.) slechts een éénigen dag, dat 'er sneeuw viel, die niet eens liggen bleef. Men kan dit dus niet bij ons en op onze paarden toepassen: want veellicht zouden hen de pooten toch, ook zonder de bij ons dikwijls zo vreeslijke koude, bevriezen. *Hoogd. Vers.*

dagen daarna kunt gij 't aderlaaten, echter nog niet een quart kan; 'snachts geeft gij 't dan de hartsterking van anijszaad, die zeer zagt afdrijven en openend is.

Geen koud water bij Geneesmiddelen.

Wanneer 't nodig is, dat uw paard purgeere — waarvoor ik meene u een goede rede gegeven te hebben — laat 't dan geen koud water in- of uitwendig gebruiken, vóór den dag na gedaane werking: maar gij kunt 't niet te veel warm water geven. Ik wenschte dat 't hiervan veel dronk, dewijl dit de vogten verdunt.

Een Purgatie.

Aloë, een once; Jalappa, twee à drie dragmen; Nagel-olie, tien droppels; dit met honig tot een pil gemaakt.

Waarschuwing voor koud water.

Veele eigenninnige stalknegts willen 't paard met koud water geneezen, en zeggen: 't werkt door den pis.

Zomtijds werkt 't eenig en alleen door den pis, en dan purgeert 't ongemerkt, en zonder dat

dat de stalknecht 'er iets van gewaar wordt; waarna hij zich spoedt eene tweede integeeven: want hij gelooft vast, dat de eerste purgatie, die niet gewerkt heeft, daardoor is afgedreeven. Nadat hij 't de tweede heeft gegeven, brengt hij 't van de warme stal, en draaft 'er mede rond, het moge goed of slegt weder wezen, tot dat het warm wordt en alle zweetgaten geopend zijn, om 't middel te doen werken. Ik houde 't bijna voor onmooglijk, dat een paard, met een of twee purgationen in 't lijf, bij eene dergelijke behandeling, eene verkoudheid of den droes ontgaan kan, en niet aan veele andere toevallen in het algemeen bloot gesteld zoude zijn: want door zulke onagzaamheid en gebrek aan beter inzicht verliezen veele paarden een oog, anderen worden onherstelbaar verlamt in hunne ledematen, en veelen zelf sterven. Doch zullen ze u bij de opening zeggen, de lever verrot, en de longen geheel en al ontstoken bevonden te hebben.

Purgeeren moet op stal geschieden.

Hoe kan iemand bij het verlies van een goed paard met zulk eene domme verandwoording, die met de regels der geneeskunst en zelfs met het gezonde menschenverstand zo strijdig is, te vreden

weezen? Een verftandig man zal, wanneer hij zijn paard een purgatie heeft ingegeven, 't niet eerder van ftal laaten gaan, dan nadat deeze haare werking gedaan heeft; want geduurende de werking is indedaad geen beweging nodig, dewijl elke purgatie van zelfs afdrijft, als gij 't maar warm houdt, met warm gemengd voeder voorziet, en 't zo veel en zo dikwijls als 't begeert, warm water te drinken geeft.

Hevigen Afgang te stoppen.

Wanneer eene purgatie te lang en te fterk op uw paard werkt, waardoor 't zeer kan verzwakt worden, zo geef 'teene once Venetiaanfche Triakel in een pint warme Ale, of ander zwaar Bier opgelost, en herhaalt dit, om de kragt van de Aloë een weinig te temperen.

Het grootst gedeelte der Paardenkopers te *Newmarket* (*) doet de wedlopers dikwijls aderlaaten en purgeeren; en bijna alle Heeren in Engeland

(*) Eene Stad in Engeland, 200 mijlen van London geleegen. In *Newmarket* wordt alle Saterdag, en in London 's weeklijks twee maalen, Maandag- en Donderdag, 's namiddags, paardenmarkt gehouden.

land volgen hen hierin na. De reden daarvan is, om de kwaade vogten te verdrijven, die hunne pooten anders zouden doen zwellen en stijf worden, en om hen te zuiveren. — Deeze reden vinde ik niet ongegrond, omdat geen paard wél kan loopen, in zo verre 't niet zuiver, dat is, in zo verre het bloed niet wel vloeiend en gezond zij; doch aderlaaten en purgeeren verzwakt menschen zo wel als dieren: daarenboven is het leven van een paard bij iedere purgatie in gevaar, zo als ik hiervooren hebbe aangetoond. Zoude het dus niet ongelijk veel beter zijn, wanneer men de overvloedige en kwaade sappen op eenige andere wijze verdrijven, en de stijfheid en 't zwellen der pooten konde voorkomen, zonder aderlaaten of purgeeren? zoude een paard niet met veel meerder voordeel het vrije veld met den stal verwisselen, wanneer men 't, in plaatse van eens's week ader te laaten, en daarop eene purgatie in te geeven, een middel gave, dat waarlijk zijn lichaam reinigde, zijn dijen en pooten voor 't zwellen en stijf worden behoedde, den adem door het bevrijden der long bewaarde, en 't paard over 't geheel in zijn volle kragt liet?

Ik ben overtuigd, dat men dit alles door zeer weinig bloeds aftetappen, en zonder de geringste purgatie kunne bewerken. Ik zoude dit gaarne

breedvoeriger hierbij voegen, wanneer 't tot dit kleen boekjen behoorde, dat, gelijk ik reeds gezegd heb, enkel tot gebruik en gemak des reizigers geschreeven is.

Wanneer uw paard vervalst. — Gezwel aan 't Verbemelte. — Kuur.

Wanneer uw paard, dat voorheenen vet was, en 'er glad uitzag, met een dampig voorkomen, invallen of holle flanken, voor u gebragt wordt, zo opent zijn mond, ziet naër het verhemelte, en wanneer het tandvleesch naastbij de voortanden hoger gezwollen is, dan de tanden staan, dan zal dit uw paard in 't eeten hinderlijk zijn, en hetzelfde doen vervallen. Laat dit door een finit met een heet ijzer wegbranden: dit is een voldoende kuur voor dit gezwel.

Is dit echter de oorzaak niet, zo moogt gij volstrekt niet nalaaten, zo lang daarna te zoeken, tot dat gij die gevonden hebt, want het paard kan niet spreken; en heeft uw oppasfer daar aan schuld, weest verzekerd dat hij 't u niet zal zeggen.

Geef op uw booi en baver acht.

Wanneer gij vermoed, dat de stalknecht uw paard niet zoo veel geeft, als gij hem bevolen hebt,

zo staat het aan u, daaromtrent op uwe hoede te zijn, en acht te geeven, dat gij zes-en-dertig bosfen hooi op elk 2000 pond, zo wel als agt schepels op elk kwartlast haver ontvangt, en dat die zuiver en niet afgekookt zij: want 'er zijn lieden, die de haver eerst gebruiken tot het brouwen van *Ale*. (*)

Korte Adem.

Wanneer een stal- of rijkknegt een paard doet galloppeeren, ten tijde dat het den buik vol waters heeft, dan zal hij u zeggen dat het geschiede, om het water in den buik te verwarmen. Daaruit echter kan een' korten adem ontstaan. Doet deezen knaap een portie slecht bier of water drinken, en dwingt hem dan eene halve mijl zeer hard te loopen. Ik wedde, dat dit hem van zijne dwaaling terug zal brengen.

Wanneer zich een paard op stal — zodra zijn oppasser bij hem komt — van de eene zijde naar de andere beweegt, of schrikt, bij elke beweging, die men om hetzelfde maakt; dan is dit een kwaad teken, dat naamlijk de stalknegt 't in uwe afweezendheid dugtig afrost; en hij, die slegt genoeg is om zijn paard te slaan, zal ook zonder schroom zijn voeder verkoopen. *Fon-*

(*) *Eene soort van Engelsch Bier.*

et choed even go mentemord , u nae sed re d ozo
giteb-ne-sax hij *Fontanellen.* et ahte re g
et als low ox , loog oooe als op lood noston

'Er heerscht een misverstaane gewoonte onder onze paarden-doctoren, omtrent de Fontanellen. Wanneer een paard ziek is, tappen zij 't bloed af, — 't moge nu regt of verkeerd zijn, — geeven 't een drank in, en zetten 't een Fontanel beneden aan 't lijf, zonder alvorens den eigenaar te hebben gevraagd, waaruit hij geloove, dat de ongesteldheid ontstaan zij. Fontanellen zijn in eenige gevallen volstrekt noodzaaklijk; in anderen daarentegen geheel onnodig, en dienen veelal bloot om een paard te doen afneemen en te martelen.

Zo is, bij voorbeeld, het Fontanel aan den navel, wegens 't vet — hetwelk men bijna aan alle koets- en karpaarden in den omtrek der stad, dat is, rondom Londen, kan zien — geheel niet goed, dewijl Fontanellen bij een vet paard een te groot gedeelte van 't bloed en de dierlijke levensgeesten wegneemen, waardoor het tot eenen trap van helplooze verzwakking gebragt wordt. Ik heb eens vijf Fontanellen te gelijk aan één paard aangebragt, en dagt op dusdanige wijze het vet te doen verdwijnen; maar hoe meer deeze liepen, zo veel te meer floeg het gebrek op de agterpooten,

ten, tot dat 't bloed zo opgelost en bedorven was, dat ik het paard niet meer op de been konde helpen. Ik zag nu wel dat ik den verkeerden weg had ingeslagen om de te groote vet- of diklijvigheid te geneezen. Bekwaame Geneesheeren zeiden mij, dat te veel Fontanellen aan een mensch zeer ligt de teering kunnen veroorzaken. Mijns bedunkens zullen zij bij een paard de zelfde werking doen, dewijl zij dezelfde hoedanigheid en werking hebben.

De Schurft.

Deeze ontstaat uit eene stilstand van 't bloed in de bloedvaten; hier bederft het en breekt in kleine knobbeltjens uit; 't vertoont zich 'teerst aan de hielen of straal van den hoof. Koude, sterke beweeging, te veel eeten, enz. kunnen oorzaak hier van zijn.

Het loopen der Hielen en van den Hoef.

Onkundige smeden trachten dit te doen ophouden, met roode Bolus, Aluin, Vitriool, Kalkwater en Spaansch groen te gebruiken, 't welk geenszins de geneezing zal bewerken; want alle samentrekkende middelen beletten den

vrijen afloop der scherpe vogten, die eigenlijk te hulp behoorden gekomen te worden, anders zullen de ledemaaten tot een zeer hoogen trap zwellen, en met 'er tijd moet 't weder zo sterk uitbreken, dat 't moeilijk zijn zal, het kwaad te stillen; want stoppen kan men geen geneezen noemen.

Een groot gedeelte onzer smeeden beweert, dat de schurft zitte tusfchen het vleesch en de huid. Waaron die dan niet door fontanel- len gekureert? dan die meening is ongegrond! Een fontanel zal dit gebrek nimmer verhel- pen. Bij voorbeeld:

Eer die knobbeltjens uitbreeken, zwellen de aderen. Dit geeft geen onwaarschijnlijk vermoeden, dat de ziekte haaren oorsprong in het bloed hebbe, dewijl zij zich hierin het eerst ontdekt. Uitgenomen dit, tapt eens een paard een halve kan bloeds uit den nek af, wiens aderen hier of daar gespannen of gezwollen zijn, dan zult gij, zodra hetzelfde maar is koud geworden, oogenbliklijk de bedorvenheid 'er van zien. Nu ziet gij, dat het aderlaaten echter de besmet- ting beteugelt; daar integendeel, zo gij 't geen bloed aftapte, deeze zich van de ooren af tot de hoeven toe over het geheele ligchaam zoude verspreiden; zelfs in den hoek van 'toog, aan den

den staart, aan de binnenzijden van den hoef, of waar slechts bloedvaten mogen zijn.

Deeze bewijzen noodzaaken mij, te gelooven, dat de ziekte niet in de huid, maar in de aderen of het bloed zitte: alleen het overtuigendst bewijs is de geneeswijze, die ik volbrengen kan, zonder de knobbeltjens aanteraaken, of slechts eenig uitwendig middel hoegenaamd te gebruiken.

Beschrijving van het Branden.

Het meerder gedeelte onzer hoefmeden brandt, dat is, maakt met een gloeiend ijzer een cirkel, rondom die builtjens of knobbeltjens, ten zelfden tijde de huid half door brandende. Dit, zeggen zij, gaat het verder verspreiden te keer; en wordt ook te recht het *branden*, in 't Engelsch *the Firing*, genaamd. Daarna neemen zij een gloeienden priem, zetten dien op ieder knobbeltjen, en branden daarmee tot op den grond. Dit wordt voor eene volkomen geneeswijze van de schurft gehouden. Ik echter zoude dit voor de laatste straf voor den doemwaardigsten der misdaadigen houden. Wie kan dwaas genoeg zijn, zich in te beelden,

dat een gloeiend ijzer het bloed kunne verbeteren en eene ziekte geneezen?

Om de schurft, of eenig ander dergelijk ongemak te heelen, neemt men eene halve once Roomfchen Vitriool, gekookt in een pint Pis, omtrent voor drie ftuivers Terpentijn, even zo veel roode Bolus, en eene handvol Wijnruit. Dit geeft gij het paard in, en herhaalt de eigen quantiteit, indien 't noodig zij.

Eene befchrijving van den Droes.

De droes fpruit uit hevige, herhaalde maalen gevatte koude, gelijk dit dikwijls 's winters op 't gras gebeurt; en door lang liggen op de long en de klieren wordt het bloed bedorven, zodat daaruit die ongelukkige uitwerking ontstaat, die men in het loopen der neusgaten ontdekt.

De geheele ruggegraad ziet 'er zowel aan vleesch als bloed zeer mager en fchraal uit, 't welk door de hevigheid der ziekte, dat is, door verkoudheid, wordt veroorzaakt. Men kan dit met den toefland van een mager mensch, die de teering heeft, vergelijken.

Maar 'er bestaat niets van dien aart, zo als veelen beweeren, dat naamlijk het ruggemerg door

door de neusgaten wegloope: want de vaten waarin het ruggemerg is beslooten, bestaan uit even dezelfde vliezen, waarin de hersenen verborgen liggen, en loopt langs dezelve onafgebroken af — tusfchen den nek en ruggegraatwervelen, tot dat het in den staart ophoudt — zodat de neusgaten en het ruggemerg met malkanderen niets gemeens hebben, even als dit in 't menschlijk ligchaam ook is.

De Koorts te ontdekken.

Wenscht gij te weten of een paard de koorts heeft? Een weinig boven de knie, aan de binnenzijde van 't been is een pols, die gij bij dunhuidige paarden zeer gemaklijk zult voelen. Maar het beste en zekerste middel is het volgende: wanneer gij uw hand aan de neusgaten houdt, en het aan de hitte van zijn' adem bemerkt.

Klijsteeren.

'Er is een tijd in sommige koortfen, dat 't hoogst gevaarlijk is, ader te laten of purgatie in te geeven; en dan zijn de klijsteeren van een zeer voortreflijk nut, ja ik mogt liever zeggen volstrekt noodzaaklijk. Maar onder duizenden zal zich naauwlijks één de moeite geeven, het arm ziek
fchep-

ſchepzel op deeze wijze van zijne kwaal te bevrijden; en wel uit twee oorzaaken. Eerſtelijk weinigen hebben 'er kennis van, of een paard de koorts heeft;

Ten tweeden: zijn ſlechts weinigen met een werktuig als de klijſteerspuit, voorzien. Dus is het volgende lavement, om des armen ſchepfels wille, en om hun, die het liefhebben, in eene koorts even zo goed en met minder omſlag gepaard, als eenig ander. Vooreerst koopt gij een tinnen pijp, 10 à 12 duimen lang, en wijd genoeg om den top van uw vinger te kunnen bevatten, aan 'teene einde met eene rand voorzien, op dat, 't geen gij 'er aanbindt, niet afglijde. Dan „kookt gij een lepel vol haver-meel in twee kannen water te ſamen, met twee oncen ſenebladen, een half pond bruine ſuiker, een half pint zoete olie, en eene handvol zout.” Koopt een blaas, groot genoeg om voornoemde hoeveelheid te bevatten, en bind den hals derzelve aan de pijp; giet het lavement met een tregter door de pijp in de blaas, en zet het bloed warm, het achterdeel van 't paerd wat hoog plaatsende. Laat het op ſtal zo lang ſtil ſtaan, tot dat het zich gereinigt heeft. Hoe langer 't hiermede ſtaat en 't bij zich behoudt, deſte beter. Maar gij behoeft zijn ſtaart niet naar beneden te binden: 't ware belagch-
lijk

lijk te gelooven, dat het paard 't een oogenblik langer hierdoor bij zich zoude behouden.

Gezwollen Hals.

Wanneer een smit bij 't laten de ader mist, zo gedooft niet, dat hij ten tweedemaal op dezelfde plaats een gat met zijn instrument sla; dewijl dit zomtjids den hals doet opzwellen, en bezwaarlijk te heelen is: en daar 't uit de vaten gelooopen bloed den hals onfeilbaar doet oploopen, en de strot-ader van de opening derzelve tot aan de kinnebak en meer naër beneeden tot den schouder bijna verrot — waardoor gij uw paard ligtlijk kunt verliezen — zo behoort hij bij het slaan wel in agt te neemen, dat hij geen druppel bloeds tusfchen het vleesch en de huid laat zitten.

NB. Hoe nader aan de strotgijaderlaat, destebeter. De ader kan niet zo ligt in een knoopgezwel overgaan, dan wanneer dit lager geschied.

Kuur.

De raap-stoving verricht het best de geneezing: maar zoo de hals erger worden, 'er zich een gezwel vormen, en gij onder uw' vinger een vloeijende stof voelen mpgt: zo doet gij
best

best eene opening te maaken, om daardoor een vrijen afloop aan de vogten te bezorgen; ook moet gij 'er de paarden-zalf opleggen en den hals eenigzins verheven tragten te houden.

Een paard behoorde na het laten een halven dag lang geen hooi te hebben, opdat de beweging der spieren geene ontsteeking of zwelling te weeg brenge.

Anglificeeren of Kortstaarten.

Zelden gebeurt het, dat gij uw paard op reis laat anglificeeren of kortstaarten. Veroorloof mij u te onderrichten, hoe in zulk een geval te handelen. Wanneer gij een paard wilt anglificeeren of kortstaarten, zo legt nimmer een mes of ander werktuig onder zijn' staart, om dien daardoor afgesnijden, dewijl gij denzelven alsdan daarop moet kloppen, waardoor die zeer ongelijk en gekneust wordt: en dit kan zelfs doodlijk voor uw paard zijn. Ook is dit oorzaak dat zoo veele paarden bij het anglificeeren of kortstaarten omkomen. Leg veel liever den staart onmiddellijk op het blok, en slaat het mes, zo mogelijk, met één' slag door een der gewrigten. Houdt een heet ijzer in gereedheid om daarmede den top van den staart te branden, ten einde het bloeden te stillen. Maak
nim-

nimmer, bij wat gelegenheid hoegenaamd ook, den hoof los. 'Er kan geene kneuzing, ook geen wond in de straal van den hoof weezen, waarbij men niet, zonder dit te doen, zou kunnen koomen; en dit juist is het tegenovergestelde middel ter geneezing van een stijfvoet, niettegenstaande de smeden het ten allen tijde doen. Men kan, wel is waar, een onthoeft of overreeden paard helpen, maar 't zeker nooit volkomen geneezen.

Ik heb nu het meerder gedeelte van de meest voorkomende ongemakken aangetoond, en getragt, u, onder verscheiden afdeelingen, volgens de overeenkomende gelijkheid met malkanderen, veele anderen ligtlijk te doen ontwaaren en geneezen. Met één woord, ik hebbe veelmeer aangehaald dan op eene reize, nodig is.

VERKLARING DER PLAATEN.

P L A A T A.

De deelen van een paard.

Zo zeker het is, dat een ieder weet, wat een paard is, zo zeker is het ook, dat een ieder al de deelen van een paard niet kan noemen, zo als elk moet kunnen doen, die 'er steeds mede moet omgaan. Maar, ten einde een ieder versta, wat deze en gene naamen aanduiden, kan men zig, volgens de eerste plaat, de verdeeling van het geheele paard op de volgende wijze voorstellen.

Aan den kop ziet men:

1. Den voorkop.
2. De slaapen te wederzijden: hier zijn de oogaderen.
3. De twee kaaken of kinnebakken aan beide zijden.
4. De kin.

In den openen kaak moet men opmerken:

De voor- of snijtanden, en wel zes in den onder-

derkaak, *a. b. c. d. e. f.* en zes in den bovenkaak, *g. h. i. k. l. m.*

De vier hondstanden, te weten twee in den bovenkaak, *o. o.* en twee in den onderkaak, *n. n.*

De twee onderkaaken *p. p.*, daar het mondtuk of gebit van de stang op ligt.

Het kanaal der tong, *r*

Het verhemelte, *q.*

Aan den hals *ic.*

5. De nek of kam: het haar, welk daarvan afhangt, noemt men de maanen, maar het geen voor over den voorkop hangt, word de kuif genoemd.

6. De keel, strot, gorgel of slokdarm.

Aan het lijf moet opgemerkt worden:

7. Den schoft.

8. Den rug.

9. De nieren.

10. De flanken, het weeke, de dunning of de heupen.

11. De schouders of schoft.

12. De borst.

Aan de voorvoeten moet men letten, op:

13. Den arm of bovenschinkel.

14. Den elleboog.

15. De knie.

16. Den knieboog.
17. De wratten.
18. De pijp of het scheenbeen.
19. De zenuw.
20. Den klaauw.
21. Den band.
22. De kroon is het hair boven rondom den hoef.
23. De wand is de nevenzijde van de hoef.
24. De hiel en zijde agterzijden van de hoef. Wanneer de voet opgeligt is, en men ziet waar de twee hieldeelen in één punt te zamenloopen, noemt men het de straal. Het buitenste, het welk om de geheele hoef gaat, word het hoorn genoemd; en het geen in dit hoorn in het midden van den voet bevat is, heet de zool.
25. De teen is het voorste van de hoef. Aan het agterdeel ziet men:
26. Het kruis.
27. De teeldeelen, bestaande uit het lid, of de schagt en uit de beide teelballen.
28. De billen.
29. De stuit.
30. Den schenkel of broek.

31. Het gewrigt.

32. Den elleboog.

33. Den knieboog.

Het overige is hetzelfde als met de voorvoeten.

34. De stomp, roede, of staartwortel en de hairen, die 'er van afhangen, maken den staart uit.

PLAAT E.

a. Hier is de kop ingebogen en word hierom zwijnskop genoemd.

b. Zijn groote klieren onder de kinnebakken.

c. Herthals.

d. Hooger schoft, waarbij tevens de hooghelling aangemerkt is, bij welk gebrek de zadel boven anderen wél gemaakt moet zijn.

e. Beengezwellen.

f. Bovenbeen.

g. Kloof.

h. Vloeigallen.

i. Haringbuik.

k. Doorgaande gallen.

l. Koefpat.

m. Bloedspat.

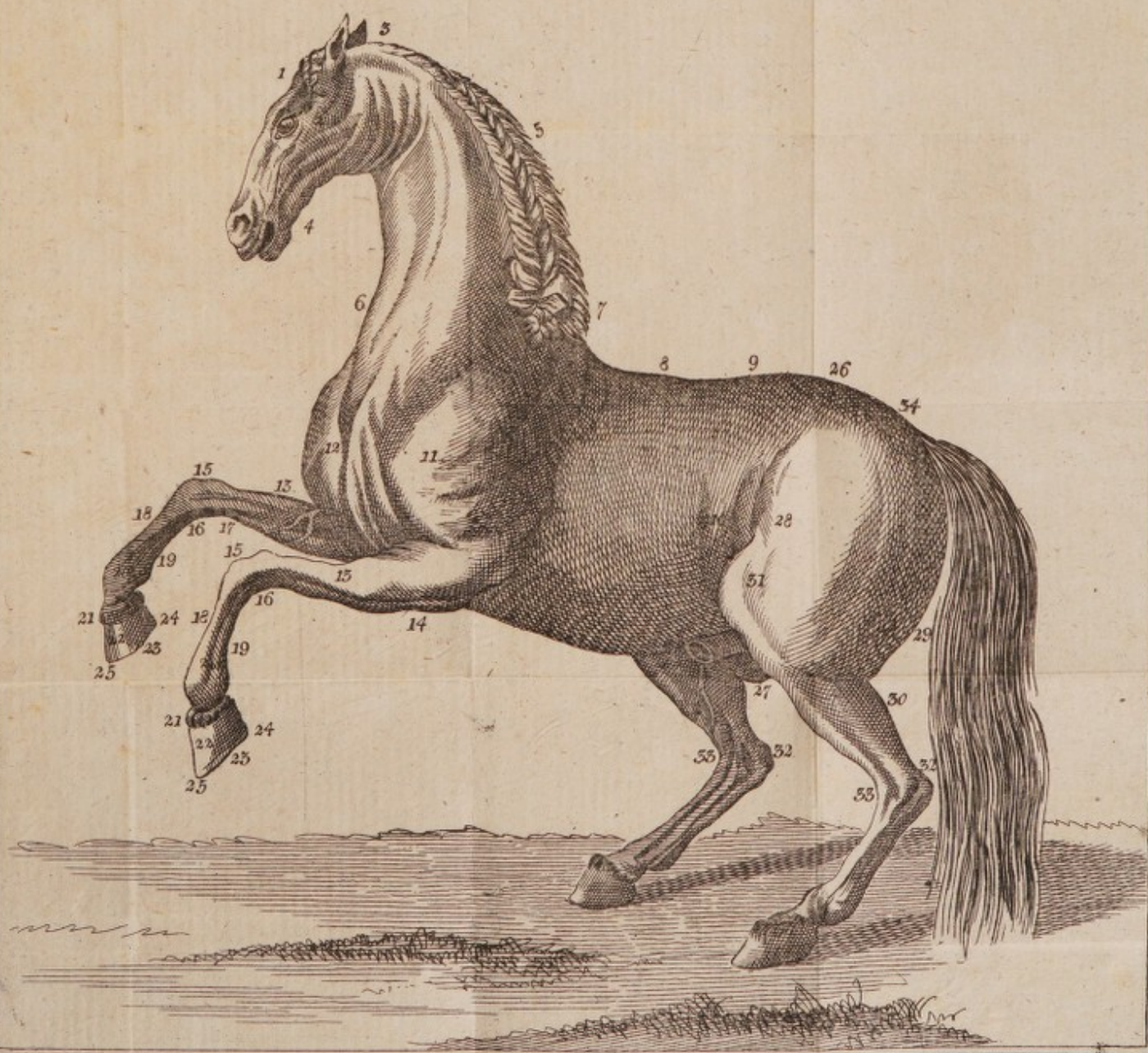
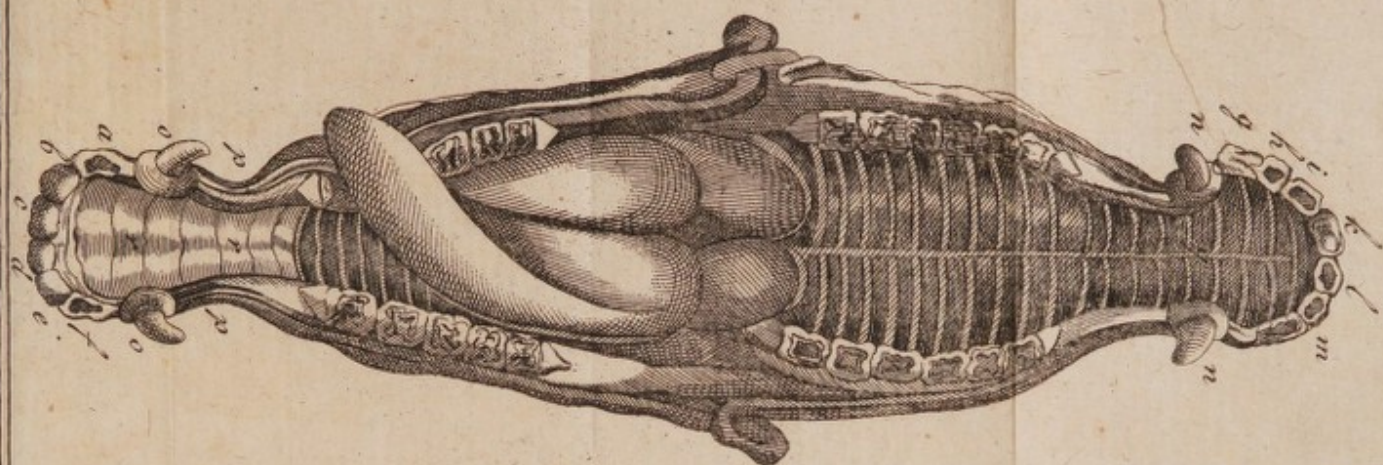
- n. Leest of kromte.
- o. De drooge spat kent men aan het op-
ligten van den voet; en is hier afgebeeld,
hoe zulk een paard den voet opligt.
- p. Kloof.
- q. Gezwel aan de knie.
- r. De leest.
- s. Rattenstaart.
- t. Dwarfe kloeven.
- v. Speenen.
- x. Hoornspleet.

PLAAT C.

Deeze wijst den ouderdom aan van een
Paard, volgens zijne Tanden; en is naar de
Natuur geteekend.

Pl. B.

3. jr.

1

7

2 $\frac{1}{2}$. jr.

4. jr.

8

2

6. en meer jr.

6

5

5. jr.

5

4

BIJLAAGE.

BILLAGE

1.

Blaauw water. — Een middel tegen ontstekingen, kneuzingen, zwellingen, enz.

Dit water is een der beste middelen voor paarden, die door het zadel zijn gedrukt, het zij die plaats gezwollen of ontstoken, het zij dezelve reeds open is en ettert. — Het behoudt jaaren lang deszelfs kracht en wordt aldus gemaakt:

Men neemt een stuk versch gebrande kalk, dat nog zeer digt en vast is, ongeveer ter zwaarte van een en een half pond, slaat hetzelfde in kleene stukken, doet het in eenen verglaasden pot en giet 'er omtrent eene Pint laauw-warm rivier-water op, waardoor het aan het koken zal geraaken. Hoe harder het kooke, hoe beter. In gevalle het al te zeer

om zich heenen mogte spatten, giet men wat koud water 'er bij. Men laat deeze, van zelven gekookte, kalk drie dagen lang staan en roert die alle dagen een paar maalen tot op den bodem toe door. Daarna laat men het alles stil staan, tot dat de kalk is gezakt. Het daarop staande water giet men zachtens af en dit is het zogenaamde kalkwater. Bij dit kalkwater doet men drie tot vier lood salmiak en drie greinen kamfer. De salmiak zoo wel als de kamfer moeten echter twaalf uren of langer in overgehaakden wijngeest hebben gelegen en toegedekt zijn geweest. Vervolgens doet men deeze beide specien benevens het kalkwater in een koper (niet vertind) bekken, en klopt het nu en dan met eene gard, tot dat het vocht eene schoone blaauwe koleur hebbe gekregen, hetgene doorgaands drie of vier dagen daarna gebeurt. Men zijgt het als dan door filtreerpapier en bewaart het in eene, altoos wél-gekurkte, fles.

Het wordt gebruikt door middel van een linnen lapjen, dat, bevochtigd met het blaauw-water, op de ontstokene, etterende of opene plaats wordt gelegd. Droog zijnde, maakt men het op nieuw nat.

II.

Poeder tegen den Droës.

Men ſchrijft het volgende poeder eene betere uitwerking toe , dan alle tot hiertoe bekende droës-poeders. In het voor- en in het najaar geeft men het paard vijf of zes dagen achtereens 's morgens op het eerſte voër, zoo veel als men tuſſchen drie vingers vatten kan.

Wijnſteenzout	10 Lood.
---------------	----------

Ruww Spiesglas	10 —
----------------	------

Jenever-beziën	2 —
----------------	-----

Zevenboom	4 —
-----------	-----

Griekſche Fenkel	4 —
------------------	-----

Alles tot een poeder onder elkander gemengd. Men neeme zich in acht dat het paard het poeder niet wegblaaze. In plaatſe van het nat te maaken, ſtrooije men 'er gehakte diſtels of eenige andere groente over heenen.

III.

Middel om de paarden vet en gezond te houden.

Zoo kunstloos de wijze is , waarop de Deenen hunne paarden vet weeten te houden , hunne huid glimmend te maaken en hen van ziekten te geneezen , even zoo zeer verdient dezelve ook gevolgd te worden. Alle Deenen , die

paarden houden, zoeken, in den tijd dat de distels groeijen, die soort, welke het vinnigst steekt en verzamelen eenen goeden voorraad van het zaad derzelven. Een gedeelte daarvan doen zij in de zon, een ander gedeelte echter in den oven droogen; dan het is beter wanneer alles in de zon wordt gedroogd.

Als het zaad volkomen droog is, wordt het tot een poeder gemaakt en daarvan mengt men 's morgens en 's avonds de holte van de hand vol onder den haver. Dit eenvoudig midde maakt de paarden vet, wél in het vleesch en hunne huid blinkende.

IV.

*Middel tegen den hoest en het moeilijk adem-
haalen der paarden.*

Gemaalen wilde kastanien, onder haver en kaf gemengd, zijn een heilzaam geneesmiddel tegen deeze ongesteldheid. — Van daar dat de wilde kastaniën ook den naam van paarden- of ros-kastaniën hebben.

V.

Geneezing der Vloeigallen.

℞. Gummi Ammon. } $\frac{z}{3}$ β. [$\frac{1}{2}$ Once.]
Galban. }

Gum-

Gummi Opopan, Zij $\frac{1}{2}$ Lood.

Opgelost in azijn van Zee-uijen, zoo veel als noodig is. Voeg 'er bij

Extr. v. Dolle Kervel. Extr. Cicut. aa. 3i β . [$\frac{1}{2}$ Drachmen.]

Altheazalf.

Unguent. L. Alth. $\frac{1}{2}$ β . [$\frac{1}{2}$ Once.]

Laurieroly.

Ol. Laur.

M. F. Unguent.

Door bovengenoemde zalf, waarmede ik de vloeigallen, daaglijks, herhaalde maalen inwreef, verdreef ik dezelve binnen zes of zeven weeken.

VERKLAARING DER PLAATEN N^o. I.—IV.

N^o. I. en II.

Natuur en Gemaaktheid. — Deeze beide teekeningen zijn van de hand eens vuurigen paarden-minnaars. De lezer beoordeele in hoe verre de afbeeldingen getrouw zijn aan de natuur.

N°. III.

Een gemakkelijk tuig tot het beslaan der paarden.

Voor elken reiziger, voerman, huurkoetsier, postillon en iedereen, die met eigene equipage

gie reist; voor paardenkooper, veldsmit, is zulk een gemaklijk tuig volstrekt onontbeerlijk.

Fig. A. De hamer.

B. De nijptang.

C. Het scharnier van de tang, om dezelve als steekmes te kunnen gebruiken.

D. Het steekmes.

E. De houw-kling.

F. De vijl.

G. Het foudraal van de vijl, dat tevens de steel van den hamer is, waarin de vijl door eene veder wordt vastgehouden.

H. Een koker voor de nagels.

I. Het heft aan den eenen arm van de tang, waarin het steekmes wordt gestoken, wanneer men het wil gebruiken.

Het geheel behoeft niet meer dan vijf of zes guldens te kosten, en wordt in een lederen zak bewaard.

N°. IV.

Een Reis-zadel.

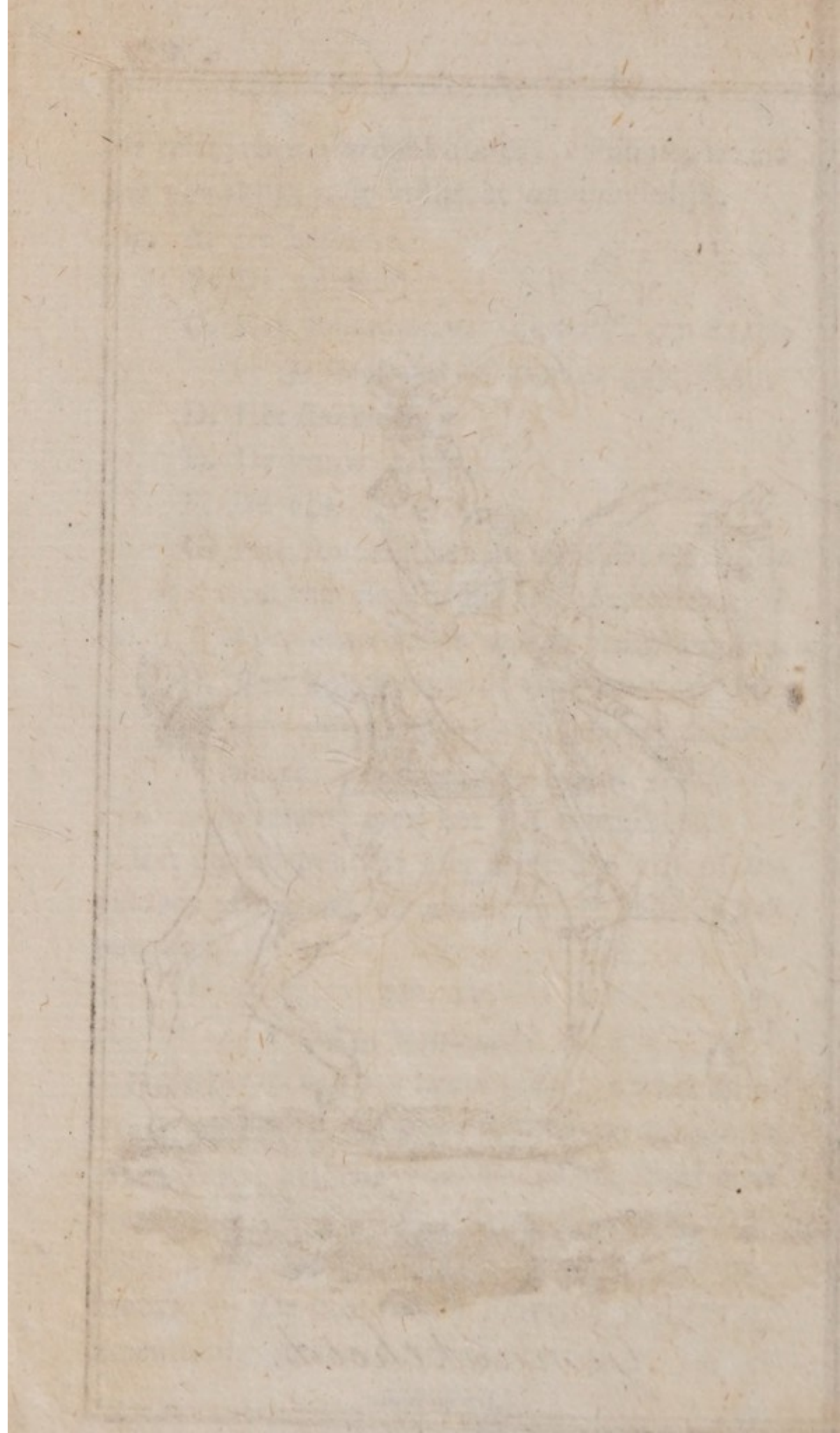
Hetzelve is van het beste leder, op het duurzaamst gemaakt, en paart aan een groot gemak tot pakken, hetgene voor het paard altoos eene wezenlijke verligting is, een zeer bevallig uiterlijke, hetwelk doorgaands aan reis-zadels ontbreekt. — De kosten van hetzelve worden op zesendertig guldens begroot.

Gemaaktheid.

Natuur.

Chapman

